

RENDEZ-VOUS

PHOTO
AUTOMATIC
FILM
RECORDING

ANTE TOMIC
PUNO
GLANDA

Beleška o piscu

Ante Tomić rođen je 1970, diplomirao je filozofiju i sociologiju u Zadru, radi kao novinar u *Jutarnjem listu*, živi u Splitu.

Alenka ima dvanaest godina, živi u Zagrebu i svako leto provodi kod babe i dede u B, rodnom mestu njene majke. U romanu *Punoglavci* (ranije poznatom pod nazivom *Vegeta Blues*), zajedno sa njom proživljavamo leto 1975, koje je bilo veoma važno za njeno odrastanje i tokom kojeg su se desile neke veoma uzbudljive stvari. Sa Alenkom slušamo priče njenog dede, zakletog antikomuniste, ponavljamo nastavke za prezent pod dirigentskom palicom njene bake, penzionisane nastavnice hrvatskog, brinemo kad joj u Moskvi uhapsu tatu i ljutimo se na mamu kad pomislimo da se zaljubila u drugog. Provodimo dane sa Denijem, simpatijom, i Irfanom, mogućom simpatijom.

Alenkina priča je naizgled sasvim obična priča iz života jedne dvanaestogodišnje devojčice, ali čim uđete u njen svet, postane vam jasno da nije tako. Jer to je svet koji je stvorio Ante Tomić, majstor za pretvaranje običnog u neobično, pisac čiji vam se likovi oblikuju pred očima kao da su živi, tako da ih jasno vidite kako se smeju i plaču, raduju se i tuguju, svađaju i mire i rade sve ono što rade i svi drugi na svetu.

Poglavlje prvo

gdje se govori o postanku svemira, o propasti trgovačkih dinastija i crtanju krava. Apaški izviđač vreba iz grmlja, a drug Lenjin uvrijeđeno ustane od stola

Mogu se do najsitnije pojedinosti sjetiti tog ljeta 1975...

Na sebi imam svijetloplavu haljinu s modrim cvjetićima, bijele čarape i plitke modre tenisice. Dvije plave ukosnice koje mi iznad sljepoočnica drže kosu podijeljenu po sredini tjemena slažu mi se s haljinom. Znam da sam se morala presvući, ali narančasti poni bicikl s kojim su me djed i baka dočekali, njihov dar za odličan uspjeh na kraju šestog razreda, tako je lijep da upravo nisam mogla dočekati da se provozam na njemu. Tek što smo došli u B, još dok su mama i tata nosili naše torbe u kuću, djed i ja smo se uputili na rijeku. I već vidim, doći ću kući znojna i blatnjava, a mama će dobiti slom živaca. Kada se jako uprljam, ona me već u predsoblju skine do gaćica, bijesno poteže odjeću s mene, dlanom me udari po guzici nekoliko puta i šalje ravno u kupaonicu.

„Jelena, boga ti, pusti dijete“, kaže tada djed.

„Tata, molim te“, prekine ga mama, „ja sam mislila da si ti pametan.“

Mama uvijek govori djedu kako je mislila da je on pametan. Toliko se puta razočarala u njegovu pamet da je iz toga, ako mene pitate, već odavno trebala nešto zaključiti.

Djedov bicikl je star, rasklimani mu blatobran klepeće i struže o kotač dok se vozimo uz drvored jablanova, poljskom cestom razlokanom od proljetnih kiša.

„Znaš, ljubice“, kaže djed, on me uvijek zove ljubice, „otkrili su da je čitav svemir, sve što postoji, nebo i zemlja, sunce, mjesec i zvijezde, sve je nekad bilo ovako maleno.“

Digne ruku s volana i načini kružić između palca i kažiprsta.

„Glupost“, kažem ja.

„Ozbiljno“, uporan je djed. „Zovu to Big Bang. Veliki prasak. Čitav svemir se raširio, eksplodirao u jednom trenutku iz jedne malene točke neizmjerne gustoće.“

„To si izmislio.“

„Čitao sam u *Galaksiji*.“

„I ti vjeruješ svemu što pročitaš?“

„Molim“, lećne se djed, „*Galaksija* je ozbiljan naučni časopis.“

Umorna mlaka rijeka leži u ravnici. Rojevi mušica uznemireno plešu nad zelenom vodom. Djed i ja silazimo s bicikala i ostavljamo ih naslonjene na vrbu. On skida štipaljke s nogavica pa ih sprema u džep, zavrće hlače, izuva cipele i skida čarape skakućući sad na jednoj, sad na drugoj nozi. Zakorači zatim u mutni plićak tjerajući punoglavce i uzdiše od ugone dok mu se žitki mulj zavlači između prstiju.

„Ahhh!“ uzdahne. „Nema ništa bolje od ovoga. Šta ti čekaš?“

„Hvala, drugi put“, kažem ja zajedljivo.

„Narasla si“, reče djed.

On pripaljuje cigaretu, a ja se osvrćem gdje bih sjela da se ne zaprljam. Premda je šteta već učinjena. Nezadovoljno primjećujem blatnjavu mrlju na haljini i pokušavam je očistiti.

„Pusti da se osuši. Kad se osuši, samo je treba lagano iščetkati.“

Na sredini rijeke je niski sprud koji izviri ljeti kad je vodostaj nizak. Taj komadić šljunčanog kopna omiljeno je mjesto za igru sve djece iz B, a zovu ga Teksas. Pretpostavljam da je ime odavna, jer ga čak i moj djed zna. Nekolicina dječaka u kupaćim gaćama, išarani blatom kao Indijanci, na Teksasu su podigli šator od starih deka, zapalili vatru od naplavljenog drva i peku pile na ražnju. Vidim, među njima je i naš susjed Deni. Htjela bih se javiti Deniju, već dignem ruku i gotovo mu povičem, a onda ipak odustanem. Neka se prvo on javi meni, pomislim. Red je, naposljetku, baka mi je jednom rekla, da muškarac prvi pozdravi.

Djed se sagne i hitrim pokretom uhvati nešto u rijeci. Okreće se pa mi pokazuje punoglavca kako se koprca u malo vode u njegovu dlanu. Sićušnoj su crnoj životinji otraga izvirile dvije žablje nožice i već za koji dan završit će njezin preobražaj.

„Podsjeća me na tebe“, reče djed.

„Ha, ha“, nasmijem se ja usiljeno.

„Šta ja znam odakle!“ zadere se netko na nekoga tamo na Teksasu. „Kupi u dućanu, ukradi iz kuće, baš me briga kako ćeš je nabaviti. Ti si trebao donijeti *vegetu* i izvoli je donijeti. Nema kako ni zašto, pečeno pile ne ide bez *vegete*!“

Dječak koji je zaboravio neizostavni začim prskajući otrči kroz plićak na suprotnu obalu, a djed se, zaklanjajući dlanom oči od sunca, zagleda prema Teksasu.

„Ma, je li ono Denis?“ reče.

„Ne znam“, slažem.

„Denis! Juhu, Denis!“ vikne djed, a ja bih najradije u zemlju propala. Gdje kad mi se učini da djed jednostavno uživa da me osramoti.

„Deni, došla ti cura Purgerica“, čujem kako je netko tamo rekao Deniju.

„A bi li da ti ja malo zube razbijem“, kaže mu Deni ljutito, upadljivo se trudeći da ne pogleda u našem smjeru.

Kreten.

„Samo jednom se ljubi, sve je ostalo varka...“, zapjeva na Teksasu netko podrugljivo, a Deni skoči na njega. Dvojica se dječaka rvu na tlu. Šljunak škripi pod njima i pršti okolo.

„Idemo odavde“, govorim ja djedu.

Glupi Deni, kad bi samo znao kako sam ga željela vidjeti. Čitavim putem do kuće borim se sa suzama, a djed šuti, pravi se da ništa ne primjećuje.

Dođemo kući, ja sva blatnjava i s poderanom čarapom, ali mama mi ništa ne kaže. Premda bih ja voljela da je rekla. Da sva poplavim od batina, meni bi, mislim, bilo draže od ledene tišine koja nas je dočekala. Vidim, mama i tata su se opet svađali. Za stolom pod orahom u dvorištu bulje svatko na svoju stranu.

„Alenka, sunce, dođi k meni“, zove me mama jadnim glasom i ja dođem, premda mrzim te situacije.

Uvijek kada se posvađa s tatom, ona me grčevito stisne uza se, mazi po kosi, zove me suncem i tiho rida. To je njezina uobičajena samosažaljiva predstava, u kojoj je ona tobože ostavljena da se s djetetom sama probija kroz život. Nadurena na tatu, dirljivim izljevom prema kćeri htjela bi pokazati kako je ona defakto samohrana majka, jer je njezin muž, a moj otac, takva propalica da bi se upravo moglo kazati da ga i nema. Moja blatnjava haljina i poderana čarapa, zbog kojih sam strepila od vike i batina, sada su ne samo nevažni, nego su štoviše, vrlo prikladan kostim za ulogu siročeta koju mi je mama namijenila.

I tako mi sjedimo bez riječi, sve dok baka ne zovne mamu u kuhinju. Ostanem sama s tatom u dvorištu. Kopka me oko čega su se sada posvađali, ali ništa ne pitam.

Izbjegavajući njegov pogled, gledam našu staru kuću. Još je više propala, primjećujem. Krov je u jednom kutu malo ulegnut i visi, limeni su oluci truli, velike plohe žbuke otpale su i otkrile crvenu opeku, kao da je koža otpala s crvenog mesa, a s prozora se ljušti boja. Prozori i vrata odavno više ne brtve, to najbolje znam kada za zimske praznike dođem u B. Kroz uske pukotine između rasušenog drva stalno piri pa nam je kuća puna vjetra, koji nadima zavjese od tila i lagano zviždi. Stara kuća u tim je trenucima kao neka drvena frula, sjeverac svira tužne melodije na njoj, a djed rogači oči i šapće mi...

„Duhovi!“

„Bako“, viknem ja uzrujano, „djed me plaši!“

„Karlo, sram te bilo“, kaže baka prijekorno.

Zimi je kuću teško zagrijati, pa mi baka Ljerka stavlja vrelu ciglu umotanu u krpe u postelju. A ako je kiša, ona ide po sobama sa starim, otučenim loncima i stavlja ih na pod ispod mjesta gdje prokišnjava. Obično je s baterijskom lampom ili čađavom petrolejkom u ruci, jer u nas, kada je nevrijeme, često nema struje. Iz svih soba tada čisto zvone udarci kišnih kapi o metalna dna, a ja ležim sklupčana na postelji, gledam crne čudovišne gole grane stabala nakratko osvijetljene munjama i trpim, jer mi se piški, a ne da mi se izvlačiti ispod perine i odlaziti u zahod u prizemlju. Ali zvonjava kapi u loncima je neumoljiva, taj zvuk tako mami na mokrenje da mi pritisak uskoro postane neizdrživ pa ipak ustanem i nesigurno tapkam kroz kuću, vjetar mi struji oko bosih nogu, svjetlo iz baterijske svjetiljke baca duge sjene po zidovima, a stari podovi i stubište škripe. Stresem se od užasa kada stražnjicom dotaknem glatku ledenu dasku zahodske školjke.

„Alenka, jesi li to ti?“ vikne baka iz sobe, jer se ona panično boji provalnika i na svaki šum se budi. Spava kao Indijanac, šali se djed, s jednim okom uvijek otvorenim. Njega, kaže, atomska bomba ne bi probudila, a njezin strah mu je smiješan. Kao da bi nama išta mogli ukrasti? Što su uzeli, uzeli su davno, ističe djed.

Naša stara kuća zapravo je ljetnikovac koji je u hrastovom gaju, na brdu izvan grada, prije četrdeset godina, malo prije Drugog svjetskog rata, sagradio moj pradjed Vinko. On je inače stanovao dolje u centru, na Trgu. Na žutom pročelju kuće u centru još se i danas mogu vidjeti velika izbljedjela slova *Trgovina Mergl i sinovi*. S tim *sinovi* zanimljiva je priča kako je pradjed natpis dao staviti malo nakon što se rodio moj djed Karlo i bio je, valjda od sreće zbog rođenja djeteta, ponešto brzoplet jer je djed ostao jedinac, i k tomu se nije dao u trgovce...

Pradjed je Vinko u mislima sebe vidio kao osnivača slavne trgovačke dinastije, ali je za sina dobio sanjara i boema, kojega je poslao u Zagreb da uči na trgovačkoj akademiji, a on po gostionicama zgubidanio s pjesnicima i slikarima, na stolnjacima sastavljao umjetničke manifeste i povremeno, ako bi pijane svađe o naravi lijepoga i uzvišenog postale žučnije nego je uobičajeno, noćio na žandarmeriji. Pio je tako s Ujevićem, jeo s Ljubom Babićem, oteo žensku Krklecu, jednom na ulici zaustavio da nešto priupita Krležu i ostao kao gromom ošinit kada je upoznao Krstu Hegedušića. Sasvim je izgubio glavu za Hegedušićevim angažiranim idejama, s nejasnim osnovama proglasio se seljakom slikarom i uzeo slikati podravske motive. S beznačajnim uspjehom nekoliko je godina mazao prizore iz seoskog života, upropastio nepoznat broj platana i napokon, obeshrabren bijednim odjekom svojega stvaralaštva, odustao i upisao veterinu. Nije umio slikati krave, ali se valjda slikajući zaljubio u njih i sve donedavno, kada je otišao u penziju, uspješno ih je osjemenjavao i pomogao da na svijet dođe nebrojeno njihove zdrave i naočite teladi. O svojoj umjetničkoj prošlosti rijetko govori, a slike, ako ih još uopće ima, ne pokazuje. Iz toga vremena ostalo je samo desetak anegdota o slavnima, koje smo nebrojeno puta čuli, i jedna skica njegovog portreta koju je u nekoj gostionici ovlaš načinio Vladimir Becić, a koja danas visi na počasnom mjestu u salonu.

Mnogo godina kasnije, kada je netko kupio konzervu *Podravkinog* goveđeg gulaša, moj pradjed Vinko ironično se našalio sa svojim sinom. To znam samo po priči, jer je pradjed umro prije nego sam se ja rodila.

„Gle, *Podravka*“, rekao je pradjed sa živom znatiželjom gledajući konzervu. „Odakle mi je to poznato?“ nastavio je i zastao da tobože razmisli. „Pa da“, lupio se po čelu, „mi ovdje imamo jednog umjetnika iz Podravine.“

Djed Karlo je šutio i pravio se kao da se njega to ne tiče.

„Pogledaj, buzdovane“, kazao je pradjed pokazujući na sliku goveda na limenci. „Ovako se crta krava, a ne one tvoje gluposti, ne znaš je li krava ili šarplaninac.“

Moja se baka Ljerka i danas do suza smije kada se sjeti te zgone, a djeda ponekad, kada ga hoće izazivati, zove umjetnikom iz Podravine. On se na to mršti. Srami se svojih mladenačkih zabluda, i umjetničkih i političkih. Ovih drugih možda čak i više nego prvih, jer su mu prisjele napredne ideje kada su komunisti nakon Drugog svjetskog rata našoj obitelji oduzeli žutu dvokatnicu dolje u centru. Kao mladić se oduševljavao Hegedušićevom avangardnom estetikom, tvrdio da umjetnost pripada narodu, ali se našao silno pogođenim kada je narod prisvojio dućan i kamion njegova tate. Svi su se oko njega tih poratnih godina klasno osvješćivali, a djed Karlo, nekadašnji simpatizer ljevice i pomagač partizanskog pokreta, otišao je u ideološki rikverc i ovdje s našeg brijega, iz ljetnikovca u hrastovu šumarku, koji je jedini ostao od nekadašnjeg sjaja *Trgovine Mergl i sinovi*, gundao na narodnu vlast.

„Šuti, Karlo, mogao bi te tkogod čuti“, opomenula bi ga baka.

„Neka me čuju“, rekao bi on tvrdoglavo.

„Nemoj pred djetetom.“

„Hoću, neka dijete čuje.“

Sreća, naša je kuća malo na osami, jer da je tko bilježio sve njegove verbalne delikte, skupilo bi se robije da bi djed do smrti pleo košare u Staroj Gradiški. Svaki put kada dođemo u B. on i tata se barem jednom dohvate oko politike da ih baka i mama moraju smirivati. Moj tata je dijete palog borca, predratnog komunistu i istaknutog istarskog partizana, a bio je i primjeran omladinac i delegat na Sedmom kongresu Saveza socijalističke omladine Jugoslavije, brigadir udarnik i zamjenik komandanta na radnoj akciji *Sava*, zatim uzoran vojnik u tenkovskoj jedinici, a sada je u drugom mandatu predsjednik Osnovne organizacije Saveza komunista u svome poduzeću. Djed ga nekad zove drug Lenjin.

„Alenka, dođi malo ovamo“, zovne me uto djed s kuhinjskog prozora, a ja ostavim tatu da sjedi ispod oraha i uđem u kuću.

„Evo, gledaj, ovako je bilo“, kaže on pokazujući mi na štednjaku lonac kipuće vode u kojemu se rastvara kocka instantne pileće juhe.

„Šta?“ upitam ja zbunjeno.

„Vidi, sve što postoji, iz jedne točke neizmjerne gustoće“, reče on nasmiješeno.

Gledam ga sekundu ili dvije ne znajući o čemu on priča.

„Big Bang. Veliki prasak“, nastavi djed.

Meni sine.

„Ti misliš da je čitavi svemir nastao kao juha iz kocke?“

„Pa da. Zašto ne?“

Pogledam baku, a ona u neprilici podigne obrve.

„A dobro“, rečem ja djedu, „samo ti vjeruj u to.“

Mama je u međuvremenu negdje nestala. U sobi je valjda, vadi naše stvari iz torbi. Ili možda leži na krevetu i zuri u jednu točku. Ona često izvodi takve razmažene točke, ponekad će cijeli dan preležati u mraku, iza navučenih zavjesa. Još se i zaključa pa tata ili ja moramo kroz vrata razgovarati s njom. Nemilosrdna je čak i ako je on moli da mu otvori samo da iz komode uzme čiste čarape. Obično uopće ne odgovara, nego se samo povremeno iz sobe začuje otegnuti jecaj sličan mijauku. Tati se tada lice zgrči od bola, a ja shvatim kako je on voli, kako ga probode u srce svaki njezin jecaj i isprekidani uzdah i bude me gotovo sram kako ga ona slomi takvim trikovima. Moj tata je, žao mi je što to moram kazati, budala.

Baka mi pruži tanjure i zamoli da joj pomognem postaviti stol. Izlazeći iz kuće tiho je upitam zbog čega su se mama i tata posvađali.

„On se mora sutra vratiti u Zagreb“, šapne mi baka. „Iz poduzeća su zvali, zbog nekih turbina koje prodaju Rusima. Izgleda da je došlo do nekih problema s montažom pa mora u Moskvu.“

Tata često putuje poslom, nekoliko je puta bio i u Moskvi, odakle je mami donio bundu od astrahana, a meni babuške. Ona je bila oduševljena, ja baš i ne.

Ovo ljeto mislili smo ostati tjedan ovdje u B, a nakon toga još dva tjedna provesti na moru, ali sada je to, kako se čini, promijenjeno. Ne

znam koga bih mogla upitati koji je novi plan, a ni tata ni mama ne nalaze potrebnim da mi to kažu. Imam dvanaest godina, po zakonu bih se mogla voziti na prednjem sicu, a njih dvoje me još uvijek doživljavaju kao da sam beba, ne shvaćaju da sam neke stvari prerasla. Nekada, na primjer, nisam mogla dočekati da dođem u B, ali sada mi je ovdje već malo dosadno. Nedostaju mi prijateljice, nedostaje mi Zagreb. U B. je, recimo, samo jedno kino, vlažna dvorana s drvenim stolicama, u kojoj obično igraju filmovi koje sam već gledala, izgrebeni od prikazivanja u velikim gradovima. Ponekad vrpca i pukne pa se u kinu upali svjedo, a dečki zvižde. Prije me je to zabavljalo, a sada mi je prostački.

Pa ni rijeka mi nije onako privlačna kako je nekada bila. Ne vuče me da odem dolje. Sada mi izgledaju blesave sve one igre prijašnjih godina, bacanje s konopca obješenog za vrbovu granu iznad vode, lov na žabe, vrebanje ribe u plićaku kopljem, ili kada bismo se podijelili u dvije grupe koje su naizmjenice mačevima branile i osvajale Teksas. Ja sam obično bila bolničarka, previjala ranjene u borbi, a Deni bi svako malo doteturao i s krikom se srušio pokraj mene.

Bože, kako je to bilo djetinjasto.

Ručamo u dvorištu. Pjege sunčeva svjetla koje se probilo kroz orahovo lišće trepere na plastičnom stolnjaku s naslikanim trešnjama. Češljugari pjevaju u gaju. Čuje se vika, udarci čekića i miješalice za beton s gradilišta malo niže. Kada je prije četrdeset godina moj pradjed Vinko sagradio ljetnikovac, ovdje nije bilo ništa osim šume, a sada smo gotovo na gradskoj periferiji. Prve kuće su tu, pedesetak metara od nas, a sada još nedaleko zidaju dvije četverokatnice s nekoliko desetaka stanova. Čitav će nam kvart, na djedov užas, napraviti u susjedstvu.

„Mijenjamo krov“, objavi djed iznenada za stolom.

„Otkud to?“ začudi se mama, koja je ipak sišla na objed.

„Ušparali smo malo, malo smo se stisnuli“, kaže baka. „I eto.“

„Našao sam Bosance“, doda djed, „nisu skupi. Rade kat tu dolje u Rogića i čim završe, počinju u nas. Materijal će već sutra dovesti iz skladišta!“

„Ako treba, mogli bismo mi dati dio para“, ponudi tata. „Zete, ni čut“, odlučna je baka. „Vi ste, djeco, u kreditu, imate i svojih briga, mi

ćemo ovo od naše dvije penzije.“

„Juha je svemirska“, reče djed gledajući u me.

Ja mu se nasmiješim.

„Gledaj“, reče pokazujući mi okruglicu u žlici, „zar ne izgleda kao Jupiter?“

„Ne znam, nikad nisam bila na Jupiteru.“

„Mmm!“ zamumlja on zadovoljno, a onda se povjerljivo nagne prema meni i šapne: „A jesi li primijetila da nas apaški izviđač gleda iz grmlja?“

„Gdje?“

„Iza tebe je. Ne okreći se.“

„Deni?“ upitam ja tiho.

Djed lagano klimne.

„O kome to pričate?“ upita baka.

„Denis“, kaže djed. „Mali Rogićev.“

Ja se brzo okrenem, a Denijeva glava zamakne iza grane lijeske.

„Vidjela sam te!“ viknem mu pobjedonosno.

„Denis?“ reče moja baka Ljerka nezadovoljno. „Što mu nisu dali neko naše, katoličko ime?“

„Za tvoju informaciju“, kaže djed, „Denis je ime katoličkog sveca, koji u Parizu čak ima katedralu.“

„U Parizu“, naglasi baka odnoseći duboke tanjure. „Denis, hajde ručati s nama!“ vikne djed.

„Hvala, ne bih, jeo sam“, odgovori mu apaški izviđač uljudno.

„Dođi vidi Alenkinu novu ponicu.“

„Djede!“ psiknem ja tiho.

Deni, srećom, ne pokazuje želje da vidi moju ponicu.

„Kako onda ideš i kad se vraćaš?“ upita baka tatu spuštajući pleh s pečenjem i krumpirima na sredinu stola.

„Preksutra ujutro, *Aeroflotovim* avionom..počne tata.

„Ni mrtav ja ne bih ušao u tu kantu“, javi se djed.

„A za povratak još ne znam“, kaže tata ne obazirući se na djedovu primjedbu.

„Što se mene tiče, ne mora se ni vraćati“, reče mama.

„Jelena, molim te“, upozori je baka, „ja za svojim stolom ne moram slušati vaše svađe.“

„Ni na godišnji ne možemo otići kao ljudi“, nastavi mama.

„Jelena, jebem mu sve, pa znaš da je ovo važno“, brani se tata.

„Kako da ne, propast će poduzeće ako ti sutra ne odeš u Moskvu. “

„Ako već nije propalo“, umiješa se djed.

„Karlo!“ kaže baka.

Meni se tada komad teleće pečenke otme ispod noža i klizne s tanjura ravno na svijetloplavu haljinu s modrim cvjetićima. I tada dobijem porciju vike koja me zaobišla kada sam došla s rijeke.

„Evo, sad i ona!“ vikne mama ogorčeno. „Gdje gledaš, glupačo?!“

„Ništa, dobro je. Oprat će se“, pokuša baka spasiti situaciju.

„Ma vruga je dobro. Ova mala mi je upropastila život“, kaže mama i brižne u suze.

„Jelena, ne govori takve stvari“, kaže baka.

A mama ustane od stola i ode u kuću. Ostanemo jesti u tišini. Teško mi je.

„Druže Lenjine, možete li mi, molim vas, dodati salatu?“ obrati se djed tati, a onda i tata demonstrativno po digne ubrus s krila, baci ga na stol i ode.

Praznici nam nisu mogli ljepše početi ove godine.

Poglavlje drugo

u kojemu brat Mirko kuha na televiziji, velemajstor Todorović jedva izvuče remi, jedan dječak odluči nestati i povede se živa diskusija o jednakosti spolova

Tata je rano otišao u Zagreb, pamtim da je jutros ušao u moju sobu i poljubio me u polusnu. Kasnije me je probudila tišina. Ona me svaki put začudi kada dođem kod bake i djeda. Navečer kada legnem ništa se ne čuje, nema buke prometa, cvileža automobilskih guma, tramvajskog štopota, sirena, brujanja tvornica, šištanja iz kotlovnica, nema onoga postojanog šuma grada u kojemu život nikada ne prestaje. Samo se neki ćuk s vremena na vrijeme javi s grane i dolje daleko na rijeci pjevaju žabe. Mogu s drugog kraja kuće jasno čuti signal Geofizičkog zavoda i svaku riječ ponoćnih radijskih vijesti, koje moj djed sluša prije spavanja.

Sunce mi tuče u prozor, a ja se protežem u postelji, još mi se ne ustaje. Gledam smečkaste mrlje od vlage na plafonu. Kroz polustisnute oči u njima prvo nađem vješticu sa šiljatim šeširom i dugim, krivim nosom. Zatim balerinu bez jedne noge. Pa jelena koji pase na proplanku. Ruku s pištoljem. Jedna mrlja izgleda točno kao kišobran koji je nekome odletio. Uto čujem neko auto dolje u dvorištu, neki moćan dvotaktni zvuk, a onda glas djeda...

„Ajde sad puni desni... Dobro je... Sad ravno... Možeš, možeš...“

Izađem na prozor i gledam ga kako u dvorište mašući rukama usmjerava kamion s ciglama za naš novi krov.

„Karlo, pazi da mi jorgovan ne slome!“ vikne baka, a on ljutito odmahne rukom, kao da sad nema važnijeg posla nego paziti na njezin jorgovan.

Odjenem se i spustim u kuhinju, gdje mama i baka piju kavu iz velikih bijelih šalica s naslikanim srcima. Baka je sakupila tih šalica od *vegete* da bi ih za dva djevojačka miraza dostajalo. U jednu i meni natoči bijelu kavu i namaže mi paštetu na kruh.

„Ima i čokolina“, reče.

„Bako, molim te“, kažem joj ja, zgranuta kako joj je uopće moglo pasti na pamet da bi netko mojih godina još jeo kašastu dječju

hranu.

Premda je taj *čokolino* zacijelo pripadao nekome još mnogo starijem od mene. Neka je načeta kutija ostala iza moje prabake Ane, nema od koga drugoga biti, koja je umrla ovog proljeća, a koja je zadnjih desetak godina jela samo tekuću hranu, jer nikako nije htjela da joj načine zubnu protezu.

„Radije bih da me zakopate, nego u zubara“, govorila je sirota baka Ana, još dok je nešto shvaćala.

Prabaka Ana je potkraj života imala memoriju vinske mušice, kako je to djed jednom slikovito opisao, i po nekoliko puta dnevno se upoznavala sa svim ukućanima. Praznog pogleda većinu je vremena sjedila na rubu kauča, a onda bi se najednom prenula, pogledala sina ili nevjestu i upitala...

„A šta vi radite u mojoj kući?“

Drugi put opet ne bi prepoznala ni kuću, nego je plačući molila da je vode majci. Za djeda Vinka je mislila da je neki župnik iz njezina sela otprije sedamdeset godina, a baku Ljerku je uvrijedila kada ju je zamijenila za stanovitu služavku Ružu. Ja sam joj bila sestra koja je umrla od španjolske gripe. No, to su bili samo kratki bljeskovi prepoznavanja, nesigurne slike koji su se u njezinom gotovo ugaslom umu miješale s drugim slikama, sasvim izgubljenim iz prostornog i vremenskog kontinuiteta. Djed je samo jednom bio župnik, baka služavka, a ja pokojna sestra. Jedini koji je pouzdano ostao uz nju do kraja, trajan u njezinom pamćenju, za kojega je nepogrešivo znala tko je, bio je brat Mirko.

Brat Mirko u stvarnosti se, doduše, zvao Oliver Mlakar.

Četvrtak je bio, ljetno predvečerje, točno pamtim taj trenutak prije tri godine. Baka je svekrvi dala juhu, obrisala je oko usta i ostavila odsutnu pred televizorom. Nismo mnogo obraćali pažnju na nju, sve dok ona nije iznenada zajecala...

„Mirko moj, zlato moje...“

Djed, baka i ja začuđeno smo se prvo međusobno pogledali, a onda okrenuli starici koja je upirala suhi kažiprst u ekran.

„Mirko, braco“, ponovila je pokazujući Mlakara, koji je u televizijskoj kuhinju stajao kraj Steve Karapandže, šefa kuhinje hotela *Esplanade*.

„Poštovani gledatelji, dobra večer i dobro došli u još jedne *Male tajne velikih majstora kuhinje*“, rekao je Mlakar, a baka Ana je se ozarila i šapnula...

„Marš, mangupe!“

Vedro se smiješila i u nevjerici vrtjela glavom za čitavog trajanja emisije, kao da sebi ne može doći kakve se ludosti domislio njezin mlađi brat. Kuhati na televiziji, pa to vragu ne bi palo na pamet. Okrenula se jednom ili dvaput nama troma kao da želi s nekim podijeliti otkriće, a onda se predomislila, shvaćajući valjda kako je besmisleno nepoznatim ljudima objašnjavati tko je i kakav je njezin Mirko.

I nije to bio usamljen slučaj. Svakog četvrtka u devetnaest i petnaest, u terminu u kojemu je drugih dana inače bio crtani film, uključili bi joj televizor i ona je pričala s bratom rođenim, dobacivala mu rečenice poput...

„E, Mirko, sad si ga pretjerao, ovu ti ne bi pas s maslom pojeo. Ako je i od tebe, brate, puno je.“

Brat Mirko, zanimljivo, pojavljivao se samo u *Malim tajnama velikih majstora kuhinje* i nigdje drugo. Jednom je Oliver Mlakar vodio *Jadranske susrete*, a djed je rekao... „Eno ti, mama, brata Mirka.“

A baka Ana ga je prijekorno pogledala i kazala...

„Vi, gospodine, možda mislite da sam ja luda?“

O bratu Mirku, najmlađem bratu moje prabake, djed i baka ne žele mi ništa reći. Prisluškujući jednom njihov šapat saznala sam samo da je on mlad nestao negdje u ratnom vihoru.

Mama u kuhinji baki mjeri tlak, što je neizostavno svaki put kada dođemo ovdje. Jednom se baka žali da joj je tlak visok, drugi put da je nizak, a mama je svaki put razočara. ..

„Sto dvadeset sa sedamdeset.“

„To je donji malo niži“, reče baka s nadom u glasu.

„Nebitno.“

„Eh, tebi je sve nebitno.“

„Dobro, tko je ovdje liječnik, ti ili ja?“

„Vrti mi se kad naglo ustanem.“

„Pa vrti se i meni“, kaže mama jednostavno. „Svima se vrti... Osim toga, šta više imaš naglo ustajat? Bogati, ženo, u penziji si. Umiri se

malo.“

„A da izbije požar u kući?“ umiješam se ja.

„Šta da izbije požar?“

„Da izbije požar, morala bi naglo ustat.“

„Bože, na koga li je ova mala ovako pametna“, reče mama zajedljivo.

Počešljam se i izađem u dvorište s breskvom u jednoj i knjigom u drugoj ruci, pa se izvalim u platneni stolac, dok muškarci malo dalje istovaruju grede i crepove s kamiona. Čitam *Avanturiste* Harolda Robbinsa. To je vrsta literature koju moj tata ne odobrava, ali ja mislim da je vrlo životna i uvjerljiva. Stvari koje opisuje Robbins svakodnevno se događaju ljudima i ja ne vidim smisao u tome da se one skrivaju.

„Ti možda misliš da ja ne znam što je snošaj“, rekla sam jednom prepirući se s tatom.

„Dobro, nećemo sad o tome“, kazao je on zacrvenivši se. Tipično za njega, uvijek bježi od problema.

Preko knjige gledam kako muškarci slažu materijal uza zid šupe. Došli su i Deni, njegov tata, brat Slaven i još neka nepoznata dvojica s dječakom moje dobi ili možda koju godinu starijim. Njih šest, plus djed, stali su u vrstu dodajući iz ruke u ruku jedan drugome crepove i učas završavaju posao. Kamion odlazi, a djed zove ljude da nešto užinaju. Ovi odbijaju jelo, žure se, kažu, čeka ih posao.

„Ajde, onda, barem nešto popijte... Ne, ne, ja inzistiram“, kaže djed pa se izdere: „Ljerka! Ljerka, daj donesi ljudima popit... Za šta ste, ima piva, vina...?“ okrene se ponovno muškarcima.

„Ako ima neki sok“, sramežljivo će stariji od ove dvojice koje ne poznajem. Na glavi ima smiješnu kapicu od rupčića s čvorićem na sva četiri ugla.

„Čuj, sok?“ začudi se djed.

„Nas tri ne pijemo“, pokaže muškarac na svog druga i dječaka koji je s njima.

„Poštujem“, reče djed.

Sjedaju za stol malo dalje, a mama im donosi piće. Pita jesu li za kavu, oni odbijaju. Deni, izbjegavajući me pogledati, glumi kao da pokušava izvaditi jelovu trešćicu što mu se zabila u dlan. Denijev

tata, čika Boris, nagne pivo iz boce, a Slaven zapali cigaretu. On je napunio šesnaest i više ne mora skrivati da puši.

Muškarci neko vrijeme razgovaraju o košarci, o pobjedi reprezentacije Jugoslavije, koja je prije nekoliko dana na Europskom prvenstvu u Beogradu, s devedeset prema osamdeset četiri, u finalu svladala veliki Sovjetski Savez.

„Zbornaja komanda“, reče djed podsmješljivo. „E, neka smo ih. Da je tkogod drugi, možda mi ne bi bilo toliko stalo, ali za njih mi je baš drago. Digli nos, bogati, kao da je cijeli svijet njihov.“

„Delibašić je čudo“, kaže onaj s rupčićem na glavi.

„A Kićanović?“ kaže čika Boris.

„Ma i Kićanović, i Delibašić, i Ćosić, i Plećaš, svi su bili odlični“, zaključuje moj djed. „Neka su Ruse dobili, pa sad mogu i umrijeti. Prva zemlja socijalizma. Pu, mater im njihovu!“

Nekoliko trenutaka neugodne tišine spusti se među njih.

„Odakle ste, ljudi?“ upita djed.

„Od Tešnja.“

„O, znam ja Tešanj“, reče djed. „Bio ja u Tešnju... A to ti je sin?“ upita pokazujući na dječaka.

„Jest, vala“, kaže muškarac s rupčićem.

„Velika momčina.“

„Osmi razred završio. Od vrha do dna, sve petice“, pohvali se otac.

„Ajde!“ začudi se djed. „A kako ti je ime, sine?“ obrati se sada dječaku.

„Irfan“, protisne dječak stidljivo.

„Lijepo ime“, kaže djed.

„Da vidite kako šah igra“, nastavi Irfanov tata. „Za Dan općine velemajstor Todorović, republički šampion Bosne i Hercegovine, došao u nas igrati simultanku u domu kulture i jedino s njim remizirao. Više od pet sati trajala partija. Šampion odavno već sa svima završio, jedino još on i Irfan ostali u sali. Čistačice svako malo ulazile da će pomest, a predsjednik općine ih zaustavlja. Drugarsko večerje kasnilo zbog njih dvojice. Velemajstor neplanirano ostao noćiti u Tešnju.“

„Ma, nemoj!“

„A predsjednik općine ko na iglama. U jednu mu ruku drago zbog Irfana, a u drugu, opet, nezgodno je, boji se da to ne ispadne

politički. 'Senade', šapne on meni, 'ako mali pobijedi, iz Sarajeva će mi jebat majku.' Sreća, šampion na kraju izvukao remi. Irfan mu pustio. A, sine, jesi li pustio Todoroviću?"

„Ma, nisam, šta ti je“, reče Irfan jednostavno. „Skromno dijete“, zaključio otac.

Senad, sin mu Irfan i rođak Emir imaju još četiri, uvrh glave pet dana posla u Rogića, a onda će u nas stavljati novi krov. Trebat će još dvojicu ljudi, zaključuje Senad odmjeravajući kuću. On bi mogao naći, ako se gazda slaže. Gazda, to jest moj djed, slaže se. Krišom gledam šahovskog genijalca, njegovo mršavo lice i blijedoplave, gotovo sive oči koje se ne pomiču s čaše soka koju laganim, odsutnim pokretima vrti na stolu. Primjetno mu je nelagodno. Nikada još nisam vidjela nekoga njegove dobi da negdje radi posao odraslih, a Irfanu je ovo već drugo ljeto kako pomaže ocu. Lani su negdje kod Zadra zidali vikendicu nekom funkcioneru, budžovanu. Vikendica na dva kata, kaže Senad, ima čovjek para.

„Komunisti“, kaže djed gorko. „Na ranu bi ih privio kad čuješ što govore, a iz očiju će ti ukrasti.“

Na djedovo opažanje o moralnim vrijednostima narodne vlasti u društvu opet načas zavlada ledena tišina.

„Eto ga, ljudi“, reče napokon Senad. „Mi se ovdje zapričali, a posao čeka.“

Ustaju i odlaze, a Deni još uvijek kao zamišljeno prčka po dlanu. Sve da mu se deblo zabilo pod kožu, mogao ga je dosad izvući. Tek kada muškarci zamaknu iza prvih stabala, uskom prečicom što kroz paprat vodi do kuće Rogićevih, on mi se odvaži obratiti.

„Ej, kako si?“ kaže kao da me je tek sada primijetio.

„S tobom ne razgovaram“, odgovorim mu ne podižući pogled s knjige.

„Hoćeš da odemo na kupanje?“

„Čekaj da završim ovo poglavlje.“

Deni na klupi njiše prašnjave noge u japankama. Ima majicu sa Sandokanom. Sandokana vjerojatno ne bih prepoznala da ispranu crvenu majicu ne pamtim od prošlog ljeta.

„Jesi li čitala *Jahače rumene kadulje* od Zane Greya?“ upita on iznenada.

Pogledam ga glumeći začuđenost.

„Jahače rumene kadulje?“

„E.“

„Pa kako jašu na kadulji?“

„Eh, jesi i ti jedna pametnjakovička“, kaže Deni nezadovoljno.

Sajla je na jednome kraju zakačena za granu koja se na desetak metara nadvija iznad rijeke, a na drugome je vezana obla motka. Držeći se za motku zategneš metalno uže i pustiš se s obale kao na ljuljački, da bi se s druge strane, u najvišoj točki klatna, s krikom bacio u zelenu vodu. Skačem ne obazirući se na stil, ne kontrolirajući ruke ni noge, postrance, na leđa ili na glavu, uživajući u trenutku bespomoćnosti tijela u zraku, a Deni se zajogunio da načini složenu figuru, poznatu kao *smrtonosni skok*. Već ga je izveo nekoliko puta, kune mi se, ali danas to ničim ne potkrepljuje. *Smrtonosni* je kada ispustiš sajlu, napraviš salto unatrag i zagrljenih koljena, kao bomba pljusneš u vodu, a sve što Deniju uspijeva je da negdje na pola salta raširenih ruku prsimice bubne o površinu. Poslije četvrtog debakla izlazi na obalu grudi, trbuha i bedara gotovo ljubičastih od udaraca i ja već strahujem da bi *smrtonosni* u njegovu slučaju napokon mogao opravdati svoje strašno ime.

„Ne znam šta mi je danas“, kaže.

„Nije tvoj dan“, tješim ga.

„Kao da je netko skratio sajlu“, reče on sumnjičavo gledajući uvis.

„Da“, složim se, „bit će da je to.“

Ispružili smo se na ručnicima na travnjaku ispod vrbe. Deni mokrim prstima pažljivo izvadi cigaretu iz kutije i pripali. Od mene se, pretpostavljam, očekuje da budem zadivljena njegovim muževnim porokom.

„Oćeš dim?“ upita on.

„Ne bih, hvala. Ne pušim.“

„To je dobro, nemoj ni počinjati“, kaže Deni ozbiljno.

Tek što je počeo, a već se razočarao u pušenje i sa žaljenjem shvaća da mu sada nema natrag, ali još stigne upozoriti mlađe naraštaje na pogubnost duhana. Deni je, da ne bude zabune, manje od deset mjeseci stariji od mene, upravo je završio sedmi.

„Cemsekuej kamon bejbi majki grin get lej“, zapjeva iznenada polutiho i kao za sebe.

Po melodiji, rekla bih da je posrijedi pjesma *Yesterday* od Beatlesa.

„Tra la la la la la la...“

Srećom, zaboravio je dio teksta.

„Onda, šta ima novo u Zagrebu?“ upita Deni s nehajnim prezirom koji ne očekuje odgovora, pa mu ja ni ne odgovorim.

„Zašto mi se jučer nisi javio?“ upitam ga umjesto toga.

On šuti.

„Kakav si mi ti to prijatelj?“

„Nije to tako jednostavno“, reče.

„Šta nije jednostavno? Bojiš se da će ti se rugati zbog mene?“

On hitne opušak u rijeku.

„Kukavico.“

„Bicikl ti je odličan“, reče on gledajući moju ponicu bačenu na travu malo dalje.

„Skrećeš s teme.“

„Daj, Alenka...“

„Šta, 'daj, Alenka'? Zašto mi se nisi javio?“

„Pa znaš... Oprosti, glup sam.“

„Dobro, nije važno.“

Otplivamo do sredine rijeke. Deni me, kao nehotice, stalno dodiruje. Zaroni pa me hvata za noge i povlači dolje, a ja cičim od straha. Izađemo zatim i oboje se namažemo blatom od glave do pete pa glumimo kipove. Prolaze dvojica sa štapovima za pecanje, a mi stojimo ukočeni, sklopljenih očiju, Deni kao bacač diska, ja kao balerina.

„Ovo su iz muzeja donijeli“, kaže jedan ribič, prihvaćajući našu igru i glumeći kako ne shvaća da smo živi.

„Izložba na otvorenom“, doda drugi, a mi čekamo da zamaknu iza zavoja i prasnemo u kikut. Speremo onda blato sa sebe i odemo brati kupine. Deni me nauči bacati kupinu u zrak i hvatati je u usta, a ja mu crnim plodom nacrtam srce na prsima i sebi cvijet oko pupka. Naposljetku se popnemo na vrbu, u malenu osmatračnicu od dasaka na vrhu krošnje.

„Slušaj“, reče Deni u jednom trenutku, „ovo ću tebi jedinoj kazati, ali pod uvjetom da nikome drugome ne govoriš. Je li to okej?“

„Važi.“

„Zakuni se.“

„Majke mi.“

Deni pošuti nekoliko trenutaka gledajući u daljinu, a onda tihim glasom reče...

„Ako ovih dana nestanem, ako me budu tražili, ti se ne brini.“

„Šta ako nestaneš, ne razumijem.“

„Ako nestanem, ako me nitko ne bude mogao naći, to ne znači da mi se nešto dogodilo, nego sam ja sam odlučio nestati.“

„Odlučio si nestati? Kao Čelična kandža?!“

Deni se nadmoćno osmjehne.

„Čelična kandža? Ne baš...“

Pogleda me potom ozbiljno i reče...

„Možda odem u Legiju stranaca.“

„Ti nisi normalan!“ zgranem se.

On se zadovoljno naceri.

„Legija stranaca!?“

Deni klimne.

„To je u Francuskoj“, obavijestim ga.

„Znam gdje je.“

„Pa kako ćeš doći do tamo?“

„To možda bude problem“, složi se on, „ali mislim da znam kako ću ga riješiti. Teretni vlak“, doda značajno me gledajući. „Uhvatiš se odozdo za vagon.“

„Deni, nemoj se zezati s tim.“

„Ne boj se, znam kako se to radi.“

„Deni...“

„Sve će biti okej, vjeruj mi.“

„Molim te, nemoj nigdje ići. Molim te, Deni.“

Deni zapali cigaretu i kroz polustisnute oči zamišljeno zuri preko rijeke, dok ja premirem od užasa zamišljajući ga kako viseći ispod teretnog vagona putuje preko Italije.

„Ne mogu više ovdje“, šapne on napokon. „Nije ovo život za mene.“

Mama i baka u dvorištu čiste grašak, sjajne zelene bisere trijebe iz mahuna, a djed se s novinama ispod ruke vratio iz grada, shvatio da još dobar sat neće biti ručka i naljutio se na njih dvije.

„Pa nije ovo sedamnaesto stoljeće“, viče on patetično. „Mogli ste na brzinu podgrijati nešto iz konzerve.“

„E, da“, kaže baka, „samo ćemo konzerve jesti.“

„Pa šta fali konzervama? To je isto napravljeno da se pojede. Ljudi napravili za ljude. Skuhali u tvornici isto kao i ti kod kuće. Ali, ne. Ona, primitivka, uvijek misli da je netko hoće prevariti. Samo zbog nje u tvornici pakiraju zmije i štakore u limenke.“

„Fuj, tata!“ kaže mama zgađeno.

„Karlo, ne budali“, reče baka mirnim glasom, „Da se tebe pita, u ovoj kući se nikad ne bi kuhalo. Ti bi sve štrc mrc, na brzinu. Red je da mi nešto, kao familija, ponekad i domaće pojedemo.“

„I šta, sad ja zbog toga običaja moram gladan sjediti ovdje?“

„Uzmi, dok čekaš, kruha i salame za prvu pomoć.“

„Neću ja kruha i salame, nego hoću ručak. Nešto sa žlicom i viljuškom. I ajte kvragu i ti i tvoja domaća kuhinja. Zbog domaće kuhinje ja trideset i pet godina trpim tvoj teror. Uvijek isto. Sjedi i čekaj. Šuti i trpi. Kuhanje su, kad bolje pogledaš, žene izmislile da bi muškarce držale u pokornosti.“

Mama se na ovo vedro zacereka i to samo još više razjari djeda.

„Da, da“, kaže on, „samo se ti smij, ali je tako. Ni ja to dugo nisam shvaćao. Kada se pojavila gotova hrana u dućanima, konzerve, juhe iz vrećice, ukiseljeno povrće, industrijske marmelade, najprije sam mislio da je to bogomdano da izbavi žene iz ropstva svakodnevnog kuhanja. Tvornička hrana je, mislio sam, veliko pojačanje u borbi za ženska prava. Žena više ne mora guliti krumpire, može se posvetiti karijeri. Ali, drek! Žene zapravo ne žele svoja prava, jednakost s muškarcima. Njima se više sviđa kuhati, pariti se kraj lonaca i glumiti mučenice, jer je to sredstvo ucjene muškraca. Budi dobar, inače nema ručka.“

„Bože, što sve neće izmisliti, samo zato što je gladan“, reče baka. „Nema mu ručka kad je on zamislio, i odmah postane borac za jednakost spolova.“

„Ne, oprost, ja sam oduvijek bio za jednakost spolova“, ispravi je djed. „Eto, reci, kada sam ja tebe i u čemu kočio?“

„Nisi nikad“, složi se baka. „Uvijek si me u svemu podržavao.“

„Molim lijepo.“

„Govorio si kako sam ja isto što i ti.“

„Drago mi je da to priznaš.“

„Toliko si bio uza me“, završi baka, „da si mislio dati otkaz, a da te ja hranim. Sjećaš se kad je to bilo?“ okrene se ona mami. „Ti si mogla imati možda desetak godina. Njemu palo na pamet da bi mi mogli živjeti samo od moje plaće. Gospodinu se više nije dalo ići na posao.“

„Bio sam depresivan“, kaže djed.

„Ma vruga si bio depresivan. Bio si lijen, kao što si cijeli život lijen. Iz lijenosti si se počeo i za ženska prava zalagati, jer si imao fiks-ideju da će te žena hraniti. Poserem ti se ja na takvu jednakost spolova.“

„Ljerka, nemoj tako pred djetetom“, upozori je djed.

„Pusti ti dijete“, kaže baka. „Zna ona više nego što ti misliš da zna.“

„Točno“, potvrdim ja.

„Evo, sad si i ti protiv mene“, kaže djed i namigne mi.

Poglavlje treće

pripovijeda o ulozi marmelade u tjelesnom razvoju mlađih naraštaja, a kasnije se jedu ćevapi i mama prestraši jedne stare prikaze s dubrovačkih zidina

Svaki put kada dođem za praznike ovdje, moja baka, bivša nastavnica hrvatskog, odluči da ja moram s njom sat vremena dnevno vježbati gradivo minule školske godine. Premda ja od prvog razreda imam peticu iz hrvatskog, svih ovih godina ona je sa mnom ponovno učila, redom, pisanje, velika i mala slova, vrste riječi i vrste rečenica, glagolska vremena... Mama pere suđe, djed u svojoj sobi hrče s novinama preko lica, dok nas dvije u dvorištu pjevamo nastavke za prezent...

„Am, aš, a, amo, ate, aju. Em, eš, e, emo, ete, u. Im, iš, i, imo, ite, e.“

„Odlično“, kaže baka. „Ajmo sad aorist.“

„Aorist... aorist... aorist...“

„Oh...“, pomogne mi baka.

„Oh, e, e, osmo, oste, oše.“

„Godinama sam bio odlazio kod njih u goste. U kojem je vremenu ta rečenica?“

„Pluskvamperfekt.“

„Ta je rečenica u pluskvamperfektu“, ispravi me baka. „Kako se tvori pluskvamperfekt?“

„Pluskvamperfekt se tvori od glagolskog pridjeva radnog kojemu prethodi perfekt pomoćnog glagola biti.“

„To je moja cura“, kaže baka zadovoljno.

„Ks! Ks!“ začujem sasvim tiho iz grmlja iza bakinih leđa i mislim kako je to baki promaklo, a ona, stari prosvjetni kobac koji je ulovio nebrojeno đaćkih šalabahtera, samo spusti naočale na pola nosa i ne okrećući se reče:

„Šta je bilo, Denise?“

„Teta Ljerka, može li se Alenka malo igrati s nama?“

„Alenka mora još pola sata učiti“, tvrdo će baka.

„Bakooo!“ zavapim ja molećivo.

Ona nemoćno zavrti glavom i ja već trčim šumskom stazom kroz paprat do Denijeve kuće. Kuća je raskrivena i na zidovima prizemlja diže se novi, još neožbukani kat od crvenih opeka. Uokolo po dvorištu razbacan je građevinski materijal i alat, piramide pijeska i lopate, mistrije, razderane vreće cementa i vapna, miješalica, jelove daske pokrivene skorenim betonom... Za improviziranim stolom u dvorištu Denijev je tata, čika Boris, miješanom marmeladom namazao valjda deset kriški kruha i još uvijek maže.

„Ne mislite valjda da ću ja bacati marmeladu“, kaže vrhom noža zahvaćajući u kanticu s naslikanim dječakom umazanih usta. „Ajmo, ako trebate kanticu, sve se ovo prije treba pojesti.“

Denijev brat Slaven sjedi malo dalje na kruni starog bunara s dvije kriške u rukama i grize naizmjenice od jedne pa od druge, a Irfan je ugurao kao šaka velik komad u usta i odmah hvata drugi ispred čika Borisa. Uzimamo i Deni i ja.

„Zašto ovo radimo?“ upitam.

„Vidjet ćeš“, kaže Deni.

„Ajmo, ajmo, još malo pa nestalo“, sokoli nas čika Boris.

Slaven svlada one svoje dvije kriške, šakom se udari u prsa i prodorno podigne.

„Prasac jedan!“ reče čika Boris s neskrivenim ponosom.

Slaven izvadi cigaretu i zapali.

„Pusti sad pušenje, Slavene, treba ovo pojesti... Kume, uzmi i ti“, obrati se čika Boris Senadu, koji s rođakom Emirom sjedi na niskom zidiću i sa zanimanjem promatra našu borbu s hranom.

„Prije bih ti ja, prijatelju, umro od gladi, nego to stavio u usta“, otkloni Senad ljubazno njegovu ponudu. „Marmelada mi se za čitav život zamjerila.“

„Ajde?“ začudi se Denijev tata. „Pa kako?“

„U vojsci“, objasni Senad. „Na Pokljuki ja služio, u Sloveniji, i jednom u januaru takav snijeg napadao da mjesec dana nisu mogli do nas. A jedino što nam je u neko doba ostalo - marmelada! Deset dana i za doručak, i za ručak, i za večeru, ništa drugo nego marmelada. Na nos nam više izlazila. E, tu sam se sebi zarekao, ako nas ikad iskopaju, neće mi, majci, više u usta.“

Slaven je ponovno uzeo dvije kriške i halapljivo ih grize. Irfan je kao malo usporio.

„Ma, zašto jedemo marmeladu?“ upitam ponovno.

„Pravimo uteg“, kaže Deni, „i treba nam kantica, a tata je ne da dok je ne ispraznimo.“

„Kakav uteg?“

„Za vježbanje. Body building.“

Ja nikada prije nisam čula za body building, ali ne pitam što je to. Mučim se s drugom kriškom, jer sam maločas ručala i nije mi do jela.

„Slavene, vidio sam te!“ vikne u to čika Boris.

„Šta?!“ upita Slaven tobože zbunjeno.

„Bacio si komad u bunar.“

„Nisam.“

„Jesi, nemoj lagat. Ovaj put ću ti oprostiti, ali ako još jednom to napraviš, slijedi diskvalifikacija... Ajmo, ajmo, još jedan, dva, tri... Još samo šest komada.“

„Ja ne mogu više“, uzdahne Irfan šahist.

„Ih! Ne može“, reče čika Boris prezirno. „Koji to dječak ne može pojesti dva kila kruha i marmelade.“

Emir se veselo nasmije.

Napokon, dvadesetak minuta kasnije, nakon što se Deni umalo pobljuvao koliko je pojeo, od miješane marmelade ostane samo uspomena i Slaven ode oprati kanticu. Odnekud se stvori još jedna, a Irfan i njegov tata Senad za to vrijeme ručno zamiješaju cement i pijesak, jer za količinu betona koja im je potrebna ne žele uključivati miješalicu. Gledam ih zadivljeno kako su lopatama spretno zamiješali dvije hrpice cementa i pijeska. Prvo sav pijesak prebace na cement, a onda od te zajedničke hrpe zahvaćaju odozdo lopatama i sa strane prave novu. Pa opet. Premeću lijevo i desno nekoliko puta sve dok se oba sastojka ne izmiješaju u jednoličnu svijetlosivu prašinu. Usred hrpe zatim lopatama razmaknu udolinicu u koju uliju vodu i ponovno okretno miješaju smjesu s jedne na drugu stranu, sve dok ne načine žitki sivi mulj betona.

Dvije limene kanticice *Podravkine* miješane marmelade od tri kilograma stoje malo dalje spremne. Tu je i čelična vodovodna cijev od pola cola duga otprilike metar i po. Još uvijek ne uočavam smisao ovoga posla pa mi Deni pokazuje raskupusan svezak *Lunova magnus stripa*, koji na stražnjim koricama ima štampan oglas s narudžbenicom za nekakve proteine. Na oglasu je fotografija atleta u

kupaćim gaćama. Kesi se bijelim zubima kao da reži pokazujući nauljene mišice s nabreklih šarama vena.

„Gledaj“, kaže Deni. „Petar Čelik!“

„Kao da ga je netko oderao“, primijetim.

Irfan je sjeo do nas. Zaljubljeno ga gledajući, vršcima prstiju pobožno dotakne muškarca na fotografiji.

„Šta misliš, koliko treba trenirati za ovo?“

„Svakodnevnom vježbom“, čita Deni, „za šest do devet mjeseci i vi možete postići ovakvu razvijenost mus... musk...“

„Muskulature“, pomognem mu.

„Šta mu je to?“ upita Irfan.

„Muskulatura. Mišići“, objasnim.

Senad i Slaven betonom su napunili kantice i nabili ih na vodovodnu cijev, jednu s jedne, drugu s druge strane, a meni sine što oni zapravo rade.

„Evo ga, omladinci“, reče Senad. „Samo još par dana da se osuši, a onda deri.“

Baka uzdišući po milijunti put čita Šenoino *Zlatarevo zlato*, ja Robbinsove *Avanturiste*, a mama pedijatrijski časopis u kojemu je izašao njezin članak.

„Cure, idemo na ćevape!“ vikne djed ulazeći.

„Ma, koje ćevape, Karlo, puna je kuća hrane“, pobuni se baka.

„E, neću“, nepokorno će on, „da mi ti sad podgrijavaš što je ostalo od ručka. Ja sam se uželio ćevapa. Dižite se i oblačite, smotra je za pet minuta.“

„Tiranin“, reče kratko baka mami.

Po prilici pola sata kasnije hodamo središtem grada. Djed i ja se držimo za ruke, a desetak metara iza nas baka i mama nešto šapuću. Mrak se lagano spušta, na stupovima su žuto zasvijetlile sijalice na razlupanim emajliranim tanjurima uličnih lampi. Miriše mokra zemlja iz vrtova u kojima ljudi zalijevaju paradajz i paprike. Djed u prolazu dostojanstveno klima poznanicima, a onda se zaustavlja ispred izloga nekadašnje *Trgovine Mergl i sinovi*, u kojoj je sada smještena željezarija. Nezadovoljno gleda sjajne pocinčane oluke, štednjake na drva s pločom od sirova željeza, čavle, lepezasto složene od najvećeg prema najmanjemu, lopate, motike,

kliješta... Neki je napredni zaposlenik *Čelikprogesa* u izlogu dosjetljivo prekrižio srp i čekić.

„Vidiš, ljubice“, reče djed pokazujući mi natpis na staklu. „*Lanci i okovi*. To ti je socijalizam. Lanci i okovi.“

Smjestimo se za stolom na rubu terase restorana nad rijekom. Čuju se žabe, zrikavci, dovikivanje i lupa posuđa u kuhinji. Oliver Dragojević s razglasa pjeva *Ča će mi Copacabana*. Terasa je u polumraku jer svjetiljke ponegdje zasjenjuje gusta odrina od divlje loze. Dođe oznojeni konobar pa nam prevrne bijeli stolnjak.

„E, s druge strane je čistiji“, kaže moja baka zajedljivo.

„Meni velike s lukom“, naruči djed s vedrom nestrpljivošću.

„Naškodit će ti luk“, upozori ga baka.

„Neka naškodi.“

„Ja večeras ne spavam s njim“, okrene se baka mami.

„Trebali li dugo čekati?“ upita djed.

„Petnaestak minuta, maloprije smo stavili.“

„Dobro, samo nemoj da petnaest minuta bude pola sata.“

„Preko deset hiljada najčuvanijih žena svijeta“, začuje se tada s radija, „okupilo se danas u glavnom gradu Meksika na konferenciji koja je pod pokroviteljstvom Ujedinjenih naroda organizirana u okviru proslave Međunarodne godine žena. Glavna tema te najveće ženske konferencije u povijesti bit će unapređenje prava žena i postizanje ravnopravnosti s muškarcima u budućem ekonomskom razvoju svijeta i učvršćenju mira...“

„Eno“, kaže baka djedu, „trebao si biti u Meksiku.“

„Molim?“ prene se djed jer nije slušao radio.

„U Meksiku razgovaraju o pravima žena. Čudim se da tebe, kao jednog poznatog borca za žensku ravnopravnost, nisu pozvali.“

„Sastanku su trebale da prisustvuju predsjednica Argentine Isabela Peron i premijerka Indije Indira Gandhi, ali je njihov dolazak otkazan u posljednji trenutak zbog nestabilnih političkih prilika u tim zemljama. Ipak, u Meksiko je stigla jedna žena šef države, premijerka Sri Lanke Sirimavo Bandaranaike...“

„Može bit da bi mu Sirimavo Bandaranaike napravila juhu iz vrećice“, našali se mama.

„E, neka je ona naslijedila tvoj smisao za humor“, reče djed baki pokazujući na mamu.

Leptirice uznemireno oblijeću vrtne lampe, a komarci nas grizu po nogama. Dođu ćevapi i mi tako zdušno prionemo jelu da na nekoliko minuta nitko ne prozbori ni riječi. Neki je pas došao do našeg stola pa nas gleda preklinjućim očima. Djed mu baci jedan ćevap, ja pola, a baka ga tjera.

„Imaš ti svoga gazdu pa neka te on hrani“, kaže ona okrutno.

A pas je, naravno, ne razumije. Zuri svejednako vlažnim očima u nju malo nakrivivši glavu.

„Da, da“, nastavi baka, sada malo podižući glas, kao da je problem da životinja slabije čuje, „svome gazdi ajde. Onome što mu čuvaš kuću. Što si meni došao?“

„Daj mu malo mesa i nećeš imati boljeg prijatelja“, predloži djed.

„Eh, i to mi je neko prijateljstvo“, kaže baka, ali se svejedno smiluje i baci komadić psu, a ovaj ga još u letu zgrabi u usta i pohlepno proguta.

„Žvači! Žvači, glupane, naškodit će ti“, reče poučno nekadašnja nastavnica hrvatskog jezika.

Primijetim tada kako mama zuri u grupicu ljudi što je upravo ušla na terasu. Dvojica muškaraca, dječak i žena s malenom djevojčicom u naručju pogledom traže slobodan stol, a moja mama ne skida oka s njih i na licu joj je kao neki nesiguran, sjetan izraz. I kao da se malo smela.

„Šta je bilo?“ upita baka, kojoj također nije promaklo mamino čudno ponašanje.

„Ništa. Nešto mi se učinilo“, reče mama neuvjerljivo.

Djed podigne glavu i pogleda ulaz na terasu.

„Ma, je li ono Matko?! Ej, Matko!“ zaviče djed.

Viši od one dvojice tada nas primijeti i lice mu se razvuče u osmijeh. Prilazi našem stolu, poželi nam dobru večer i dobar tek, a ja krišom gledam mamine reakcije, jer čim je djed kazao Matko, meni se odmah uključio alarm.

„Dobra večer“, pozdravi mama otirući ubrusom mrljicu od ajvara s ruba usana. Kao da se zacrvenila, ali to je teško kazati u polumraku terase.

„Kakvi su ćevapi?“ upita Matko.

„Nisu kao na Baščaršiji“, kaže djed, „ali može, ne žalimo se. Šta je u tebe?“

„Evo, ja, sestra i zet izveli malo djecu.“

„Ono tvoja cura?“

„Jest.“

„Koliko je ono njoj sad?“

„Na jesen će biti tri godine.“

„Pa dobro je narasla za tri godine“, primijeti baka.

„Velika djevojčica“, reče Matko ponosno. „A vi“, nastavi gledajući sada mamu i mene, „došli za ferije malo u stari kraj?“

„Pobjegli od skupoće u Zagrebu, moj Matko“, kaže djed veselo.

„Ma, baš“, pobuni se mama. „Ne bih se najela da ne dođem u vas.“

Djed namigne Matku, a ja ga tada bolje pogledam. Ima malo kriv nos, ugodan osmijeh i čupave zulufe. Crna mu je, malo valovita kosa podšišana ispod ušiju kako je sada moderno. Mršav i uspravan, u uskoj bijeloj majici i bijelim hlačama koje se trapezasto šire nadolje, izgleda kao jedan nogometaš, ne mogu mu se sada sjetiti imena.

„Kako si?“ upita on mamu.

„Ide nekako. Ti?“

„Onako. Borim se.“

Mama kimne i nasmiješi mu se. Kao da bi još nešto još rekla, ali se ne može sjetiti što. Ni njemu nekako ne ide neobavezna konverzacija. Gledaju se ljubazno sekundu ili dvije, a onda on podigne ruku i pozdravi nas.

„Ljudi, vidimo se.“

„Živio, Matko“, kaže djed.

Gledamo ga kako odlazi i, tek što je odmakao dva stola dalje, da nas više ne može čuti, baka tužno zavrti glavom i šapne.

„Velika tragedija!“

„Kakva tragedija, bako?“

Baka odmahne rukom.

„Ajde, sad joj reci“, ljutne se djed. „Ako nisi htjela ništa govorit, nisi ni trebala otvarati usta.“

„Žena mu je pobjegla“, reče mi baka tiho. „Ostavila njega i dijete i pobjegla s jednim iz Sombora.“

„Drolja!“ izleti meni.

„Alenka!“ prekori me mama. „Gdje si to čula?!“

„A da šta je drugo nego drolja“, zaštiti me djed.

„Tata, molim te, nemoj sad i ti.“

Djed pojede jedan ćevap i otpije malo piva, a onda zamišljeno reče...

„Ah, jadni Matko, baš nema sreće sa ženama.“

Baka ga lagano bočne laktom da zašuti, a mama se pravi da ništa nije vidjela.

„Oprostite, koji je ovo ajvar?“ upita baka strogim glasom konobara u prolazu.

„*Podravkin*. Zašto?“ upita konobar prestrašeno. „Ništa, dobar je.“

Sat na crkvenom tornju tuče jedanaest puta. Djed je popio tri piva i jedva primjetno se ljulja, baka strašljivica se trza na svaki šum i pita šta je ono bilo, a onaj pas iz restorana klipše nekoliko metara za nama.

„Kući ajde!“ viče mu baka. „Čuješ šta ti govorim!“

Pas izgleda stvarno ne čuje.

„Karlo, otjeraj ga!“

„Molim, ja nikoga neću tjerati. Ja sam humanist“, reče djed malo zaplićući jezikom.

„To si ti kriv. Ti si ga hranio“, jadikuje baka. „Mogao bi nam kakvu bolest donijet. Bjesnoću ćemo od njega dobiti.“

„Gospođo, što se bjesnoće tiče“, kaže penzionirani veterinar autoritativno, „vi je već imate.“

„Sram te bilo!“

Dođemo kući. Poljubim baku i djeda, poželim im laku noć, operem zube, odem u sobu, skidam se i odijevam pidžamu, gasim svjetlo, a onda sjedim u mraku na postelji čekajući da se koraci u kući utišaju. Napokon, čuju se još sasvim tiho ponoćne vijesti s djedova tranzistora...

„Predsjednik Republike Josip Broz Tito primio je na Brdu kod Kranja Andrea Fontena, glavnog i odgovornog urednika francuskog lista *Le Monde*, i odgovorio mu na niz pitanja iz oblasti međunarodnih odnosa i unutrašnjeg razvitka Jugoslavije. 'Pobjeda vijetnamskog naroda ima historijski značaj, kao potvrda da nikakvo nametanje tuđe volje ne može uroditi plodom ako se tome suprotstavi cijeli narod', kazao je drug Tito odgovarajući na pitanje...“

Upalim malu baterijsku lampu i odšuljam se preko sobe. Povučem ladicu stare komode, a ona ružno zacvili. Zastanem na trenutak oslušujući je li to netko čuo, a onda krenem prebirati između starih

fotoalbuma, pisama, novogodišnjih čestitki, računa, krštenica, vjenčanih listova, deklaracija za uređaje koji odavno već ne rade... Mala zelena bilježnica korica od tvrdog kartona, koju sam našla na samom dnu ladice, na drugoj stranici ima zalijepljenu sasušenu ljubičicu, a ispod su stihovi...

*Vene, vene lala,
Ljubičica plava.
Vene, vene sve,
Ali drugarstvo ne.*

Negdje potkraj bilježnice, nestrpljivo listajući i ne dajući da mi pažnju odvuku šaljivi stihovi i crteži gimnazijskih kolegica moje mame, nađem ono što sam tražila, nju i Matka, na fotografiji s ekskurzije iz svibnja 1957. Zagrljeni na dubrovačkim zidinama sretno se osmjehuju u objektiv, a pjesma kaže...

*Nemoj se zaljubiti,
Ljubav nema lijeka.
Neće te izliječiti
Ni cijela apoteka.*

Poglavlje četvrto

u kojemu se priča o stravičnim probavnim tegobama gimnazijalaca i u igri istine otkrivaju mnoge sramotne tajne, a Petar Čelik ode u pizdu materinu

Deni baca sjekiricu u stablo i ne uspijeva je baš nijednom zabiti, ali na deblu svejedno ostaju ružne bijele oguljotine.

„Deni, molim te“, govorim mu, „stablo to boli. Ono je živo biće baš kao i ti i ja.“

„Daj, štreberice, šuti“, kaže on prezrivo.

Baci još jednom sjekiricu i prodorno krikne kada ona udari, a onda, glupavo se smješkajući, tobože začuđeno upita...

„Šta je ono bilo? Kao da je stablo kriknulo? Ljudi, stablo kriči!“

Molećivo pogledam Irfana koji se zavukao u naš logor, ali on se zadubio u strip o Komandantu Marku i izgleda da ne čuje moju i Denijevu prepirku.

Živcira me kako Deni promijeni ponašanje svaki put kada smo u društvu, osobito muškom. Ljubazan je i drag kada smo sami, gotovo bih mogla kazati da me sluša, no čim je neki dječak s nama, on glumi frajera i gleda kako će me poniziti. Nije karakter, rekla bi moja baka.

„Dobro, baš me briga, radi što hoćeš“, rečem mu nezadovoljno i sjednem na deku do Irfana.

Irfan, primijetila sam, kada je zamišljen, čupka ušnu resicu. On je potpuno drugačiji tip, ne govori mnogo, ne krevelji se i ne hvalisa kao Deni. Premda je novi u društvu, nema potrebu ništa nam dokazivati. Pa opet, ovaj logor u šumici nedaleko od naših kuća skoro sam je napravio. Vjerojatno je to iskustvo što ga je stekao radeći s ocem. Okretno je posjekao dugačke kolce, zaoštrio ih i zabio u zemlju, povezao konopcima, načinio stabilnu konstrukciju na koju je položio okvir krova, a onda sve pokrio tankim razlistalim ljeskovim granama.

„E, da sam znao, ne bih ga čitao“, kaže Irfan iznenada zlovoljno bacajući strip.

„Ne sviđa ti se?“

„Ma nije, nego nema kraj. *Nastavak u idućem broju.* Je li ostalo deita?“

„Ima još malo, ali je topao.“

„Nema veze, daj.“

Napije se gaziranog napitka i namršti.

„Ušli su mi mjehurići u nos.“

„Ja to volim kad mi se dogodi.“

„Nego, kako ti se zove ovaj pas?“ upita Irfan pokazujući na životinju koja se otprije neku večer, kada smo je sreli u restoranu, ne odvaja od nas.

„Ne znam, nije moj.“

„Pa kako kad je stalno s tobom? Ako ga nitko ne pita, onda je tvoj. Vjerojatno ima neko ime.“

„Đimi“, predloži Deni.

„Nije Đimi.“

„Žučo“, kažem ja.

„Joj, nje! Žučo?!“

„Riki“, pokuša Deni ponovno.

„Ma, ne valja ni Riki.“

„Pa dobro kako bi ga ti nazvao?“ odustanem ja.

„Fišer.“

„Fišer?“

„Ili Spaski.“

„Pa kakvo ti je to ime?“

„To je jedan Rus.“

„Nemoj da je Rus, djedu se ne bi svidjelo.“

„Onda Fišer“, zaključi Irfan. „Fišer!“ vikne on psu lupnuvši se dvaput po butini. „Fišer, dođi!“

Pas začuđeno podigne glavu.

„Fišer, ovdje!“

I Fišer stvarno dođe i stavi mu glavu u krilo. Ako je prije imao neko ime, sada je pokorno prihvatio drugo. Nije ni on, izgleda, neki karakter.

„Dobar cuko“, kaže mu Irfan češkajući ga između ušiju.

„Je li te strah gimnazije?“ upitam Irfana.

„Nije, što će me biti strah.“

„Čula sam da je gimnazija strava.“

„Ja sam jednom bježio od bande gimnazijalaca“, kaže Deni, „Čovječe, ovolike palice su imali. Sa šiljcima!“

„Ma, nisam na to mislila. Nego, nastavnici, gradivo i to. Znam za jednu što je cijelo prvo polugodište prvog razreda imala proljev.“

Irfan se osmjehne.

„Usrala se od škole“, dobaci Deni veselo, a onda se i ja, protiv volje, nasmijem.

„Lako se vama smijati, ali za nju je to bio takav šok.“

„Je li pelene nosila?“ upita Irfan i na to svi troje prasnemo u neobuzdan cerek. Razgovor o prosvjetnim užasima se raspadne na komadiće.

„E, ajmo igrati igru istine“, predložim.

„Šta vam je to?“ upita Irfan.

Objasnimo mu kratko pravila, a onda sve troje sjednemo jedno nasuprot drugome na staru kariranu deku pod krovom od ljeskova lišća, s praznom zelenom bocom *deita* između nas. Irfan zavrti bocu, zaustavi se s grlicem okrenutim meni.

„Reci nam... reci nam“, počne Deni zločesto me gledajući, „jesu li ti počele rasti sise?“

„To je glupo. Neću odgovarati na takva pitanja!“

„Ajde, što si takva. Svatko pita što ga je volja.“

Pogledam Irfana, a on slegne ramenima.

„Jesu, Deni. Počele su mi rasti“, kažem ja naposljetku nevoljko. „Ali, to si i sam primijetio, koliko buljiš u njih.“

„Ja buljim?!“

„Misliš da te nisam vidjela?“

Deni u nevjerici zavrti glavom. A zacrvenio se kao rak.

„Veću glupost u životu nisam čuo“, kaže.

Okrenem se sada Irfanu. On me zamišljeno gleda.

„Sve mogu pitat?“

„Takva je igra.“

„Ajde, onda... Jesi li zaljubljena u njega?“ upita Irfan pokazujući glavom Denija.

„Apsolutno ne“, kažem ja brzo.

„Uh!“ uzdahne Deni. „Sad mi je pao kamen sa srca.“

„Ajde, idemo dalje“, govorim ja prihvaćajući bocu, osjećajući pomalo krivicu što sam lagala i nadajući se da njih dvojica to nisu primijetila.

Zavrtim *deit*, zaustavi se na Irfanu.

„Jesi li se ikad ljubio s curom?“ upita ga Deni.

„Nisam“, odgovori Irfan kratko i bez izmotavanja.

Irfan pogleda mene.

„Čega se najviše sramiš?“

„Čega se sramim?“

„Nešto ružno što si napravio, a čega ti bude neugodno kad se sjetiš?“

Irfan pošuti nekoliko trenutaka zureći ispred sebe, a onda počne.

„U petom razredu dobio sam meningitis i ležao sam u bolnici u Sarajevu. Na zaraznom odjelu. Tamo nema posjeta da ne bi prenio bolest, nego ti dođu pod prozor. Onda i ti izađeš na prozor i pričate. Meni je svaki dan dolazio tata, jer je njegovo poduzeće tada gradilo neku sportsku dvoranu u Sarajevu. Dolazio je obično ravno s gradilišta, u prljavim hlačama, s blatnjavim cipelama. A mene je bilo sram da on takav dolazi, nisam želio da ljudi vide da mi je on došao u posjetu... Jedno sam se popodne čak pravio da ne čujem kako me zove. Nisam mu htio izaći na prozor.“

„I toga se u životu najviše sramiš. Što ti je tata dolazio prljav u bolnicu?“

„Ne, ne, nije to. Nego... To mi je kasnije došlo... Sram me je što sam se ja njega sramio. On je moj tata, volim ga najviše na svijetu. I on mene puno voli, svaki dan mi je dolazio. ..“ Irfanu glas ovdje malo zadrhti. „A ja ga nisam želio vidjeti... To je bilo ružno. Nikad to sebi neću oprostiti.“

Potpuno sam zaprepaštena Irfanovom pričom. Zadivljeno ga gledam.

Sad mi se nekako čini da ono maloprije možda i nisam lagala.

„Gledaj! Gledaj!“ poviče u tom času Deni pokazujući Fišera. „Gledaj šta radi!“

Fišer se izvalio na bok, zavukao glavu dolje i liže se po... ne znam kako bih rekla.

„O, bože, povratit ću!“ viknem ja zgađeno.

Ignorirajući upozorenje o zabranjenom pristupu, provučemo se kroz ogradu gradilišta novog stambenog naselja pa lutamo praznim betonskim zgradama. Fišer je u jednom trenutku odlutao. Zovemo ga

i zovemo, a od njega ni traga. Deni pretpostavlja da se još nije navikao na novo ime, ali Irfan misli da nije to u pitanju. Psa naposljetku nađemo kako se sklupčao na kartonu u kutu sobe na drugom katu jedne zgrade. Tu je očito netko spavao, vide se i tragovi vatre.

„Pepeo je hladan“, kaže indijanski izviđač Deni stručno.

Nađemo i praznu bocu vinjaka, zgužvanu kutiju cigareta, pljesnivu, kao kamen tvrdu štrucu kruha i jedan prljavi crveni pulover. Irfan ima teoriju koja mi se čini dosta uvjerljiva, da je Fišer bio vlasništvo nekog beskućnika koji je tu noćio.

„I samo tako je ostavio psa? Koja stoka!“ kažem ja.

„A možda je još uvijek tu?“ prošapće Deni užasnuto.

„Nije, pogledaj kruh“, kaže Irfan. „Ima mu najmanje deset dana. Tko zna gdje je taj sada.“

„Dođi mali. Fišer, dođi ovamo“, zovnem ga ja slatkim glasom.

Životinja tužno zacvili.

„Fišer!“ vikne Irfan odrještije i lupne se po nozi.

Fišer ustaje i dolazi.

„Dobar mali.“

Igramo se zatim skrivača u praznoj zgradi. Irfan u jednoj igri nikako nije mogao naći Denija i naposljetku se predao i zovnuo ga, a ovaj je, pobjedonosno se osmjehujući, izmilio iz okruglog otvora miješalice za cement. Potpisujemo se zatim komadima opeke na zidovima. Tražimo prostoriju u kojoj je najbolja jeka i naposljetku nađemo daskama ograđen bunar budućeg dizala.

„Jimi Hendrix!“ zaurla Deni u tamni ponor.

To je omiljeni pjevač njegova brata Slavena.

„Bobby Fischer!“ zadere se Irfan.

To je ime svjetskog prvaka u šahu.

A ja razmišljam, ne pada mi ništa na pamet.

„Sirimavo Bandaranaike!“ viknem naposljetku.

„Što ti je to?“

„Predsjednica Šri Lanke“, kažem ponosno.

„A, svega ti, gdje si nju našla?“

Teta Mladenka, Denijeva mama, postavlja stol i nudi mi da ručam s njima, a ja se ispričavam da me čekaju s objedom kod kuće. Čika

Boris, Senad i Emir za to vrijeme u dvorištu uglas broje Slavenu koji, gol do pasa, vježba s utezima od marmelade.

„Sedamnaest!... Osamnaest!... Devetnaest!“ viču oni, dok Slaven uspuhano diže uteg od tla sve do iznad glave.

„Slavene, dosta je!“ viče čika Boris. „Spusti uteg, kilu ćeš dobiti.“

„Dobro je, bolan ne bio“, vikne i Senad.

No, Slaven se ne da, premda se vidi kako se muči. Zajapurio se, izbile mu žile na vratu. Bolno krikne dižući dvadeset peti put i tek onda ostavi uteg na tlu. Sjedne na zidić i duboko diše, briše se ručnikom, a Irfan odmah skoči do utega.

„Evo, našao se novi delija“, podrugljivo će Senad.

„Jedan!... Dva!... Tri!... Četiri!... Pet!... Šest!...“ viču sada muškarci Irfanu.

„Deset! Dobro je!“ kaže čika Boris.

„Nije dosta“, pobuni se Irfanov tata. „Ako ne napravi petnaest, ja ga se odričem preko novina.“

I Irfan stvarno, čak se previše ni ne mučeći, petnaest puta podigne uteg. Baš me je iznenadio koliko je jak, nikad to ne bih rekla po njemu.

Napokon, utegu priđe Deni. Udahne duboko i poletno ga podigne iznad tjemena.

„Ajmo, Denis!“ sokoli ga njegov tata.

„Dva!... Tri!... Četiri!... Pet!...“

Deni pomalo sustaje. Na osam se već vidi kako ga izdaje snaga. Deseti put jedva podigne.

„Za sedmaše je norma deset komada!“ vikne Senad da se Deni ne osramoti.

Ali, Deni se ne predaje. Spusti uteg i pokuša još jedan put. Lijepo možemo vidjeti kako mu se ruke od napora tresu. Podigne ga ipak, stiskajući zube, do iznad glave, a onda zatetura od težine u rukama. Načini prvo jedan korak unatrag, pa dva naprijed da povrati ravnotežu, a onda nekontrolirano zapleše s visoko podignutim betonskim utezima, dok se mi panično izmičemo pred njim.

„Mali, bog te mazo, baci uteg!“ vikne Senad uplašeno.

„Baci ga, sine!“ vikne i čika Boris.

I Denis ga poslušno baci ustranu, daleko od sebe. Uteg padne ravno u bunar u dvorištu. Da je ciljao, Deni ga tako precizno ne bi

ubacio posred srijede krune od zidanog kamena. Začuje se kako je beton pljusnuo duboko dolje. Na nekoliko sekundi svi smo zamukli od zaprepaštenja, a onda Senad napokon reče:

„Ode Petar Čelik u pizdu materinu.“

Dvorištem se prolomi grohotan smijeh odraslih. Slaven, jarostan zbog gubitka utega, skoči prema mlađem bratu, a ovaj, koliko god je iscrpljen maloprijašnjim vježbanjem, hitro utekne u šumicu.

„Slavene, nije namjerno, majke mi!... Slavene, braco, slučajno je bilo!“ čujemo kako se Deni prestravljeno dere iz gaja, a onda uskoro i krikove, nedvojben znak da ga se stariji brat dočepao. „Aaaa!... Boli! Boli! Boli! Boli!... Nemoj po glavi! Nemoj, buraz, po glavi, molim te!...“

„Ah, djeca“, reče čika Boris Senadu sjetno.

Tata se brzojavom javio da je živ i zdrav stigao u Moskvu, jer mi ovdje u B. nemamo telefon. U pošti kažu da im je daleko rastegnuti kabel do nas, a i ne isplati se samo za jedno kućanstvo. Moj je djed, međutim, mišljenja da to njemu komunisti namjerno rade. Htjeli bi, kaže, svoje neprijatelje ostaviti u tehnološkom mraku.

„A možda se boje da ti ne bi telefonom odavao naše vojne tajne Amerikancima?“ primijeti zajedljivo baka spuštajući zdjelu s odrescima na stol.

„Može i to biti“, složi se djed. „Znaš kakvi su oni paranoici... Gdje je salata?“

„Evo ti kisele paprike.“

„Šta će mi kisele, kad ima svježih?“

„Ostala još jedna staklenka od zimnice. Valja je pojesti da se ne baci.“

„Opet ona...“, kaže djed bespomoćno spuštajući nož i viljušku. „Pa šta mene briga tvoja zimnica? Šta uopće praviš zimnicu? Svake godine natrpaš špajzu kiselim povrćem i džemovima, kao da čitavu zimu nećemo izlaziti iz kuće. Skupljaš hranu prije mraza kao pećinski čovjek.“

„E, ja ovo ne moram trpjeti“, kaže baka pa ustane, baci ubrus i ode u kuću.

„Evo, šta sam sad rekao?“ obrati se djed mami.

„Nemoj, bio si nepristojan.“

„Ja? Ja nepristojan?! Zašto? Zato što bih je htio osloboditi besmislenog posla. Što će mi u kući dvadeset staklenki kiselih paprika i još dvadeset džema od šljiva. Gomilamo hranu kao da će nas snijeg do proljeća odsjeći od civilizacije. A svaki dan idemo u dućan. Ako se uželim džema od šljiva, kupit ću ga tamo. A ne ovako. Ona se izmuči, a ja trebam osjećati krivicu zbog njezina truda i na plus trideset jesti kisele paprike.“

„Ove su domaće.“

„Kisele paprike ko kisele paprike, nema veze odakle su.“

„Ima veze.“

„Ma, nema, vjeruj mi, to je zabluda. Ni sa čim se ja u životu nisam opekao kao s nečim što je bilo domaće. Dođeš seljaku, počasti te vinom. 'Moje, domaće', kaže on ponosno. A sutradan ovakva glava. Nareže ti seljak kobasice. Opet, 'njegova, domaća'. Sedam dana ne možeš živjeti od proljeva. Ljudi se tružu smećem koje su sami napravili, a neće to priznati, jer su divlji i ne vjeruju ni u šta šta je neki sistem napravio. Pojedinaac je uvijek bolji od sistema. Domaće je uvijek bolje od industrijskog. Domaći džem, domaće kobasice, domaće vino, domaće kisele paprike... Samo čekam da netko u šupi sastavi domaći avion i krene me uvjeravati da je bolji od *Boeingova*“

„Ajde se ispričat mami.“

„Idem“, reče djed i ustane.

Poglavlje peto

gdje glavna junakinja iznenada mora odlučiti voli li više mamu ili tatu, a bubamara ne zna što bi joj savjetovala. Zatim se čisti tavan i jedan Mićo gubi bogatstvo na kocki

Kasno popodne kradom od bake odlazim u grad. Da me je vidjela, vjerojatno bi se sjetila da dva dana nismo ponavljali veznike. Sama sam, jedino Fišer trčkara za mnom, jer su Deni i Irfan ostali pomoći raščistiti gradilište i skupiti i oprati alat. Kod njih je posao gotov, Irfan, njegov tata i rođak Emir sutra počinju raditi u nas.

U gradu u ovo doba nema puno ljudi. U dvorištima piju gustu i vrelu tursku kavu još nerasanjeni od podnevnog počinka, ili se slade lubenicama ohlađenim u bunarima. U B. još je mnogo neasfaltiranih ulica. Prođe li automobil, digne se prhka bijela prašina, koja ti ulazi u oči i hvata za lice i odjeću pa budeš kao da si iz mlina izašao.

Gdješto se na ulicama može vidjeti osušeni konjski izmet, jer seljaci iz okolice dolaze zaprežnim kolima u grad. Baka obožava priču kako me je kada sam imala dvije i po godine vodila u posjet kod svoje sestre, i kako me okupala i očešljala, obukla u bijelu čipkanu haljinicu i bijele cipelice, a ja joj se putem u jednom trenu otela iz ruke i utrčala ravno u svježju, još pušeću hrpu zelene balege.

Trg s lipama je kao okamenjen u popodnevoj jari, ni list da zadrhti. Čuje se samo pljuskanje vode u fontani i negdje daleko glas s radija...

„Točno u ponoć danas će se roditi nova, četrdeset treća nezavisna država Afrike. Poslije pet stoljeća portugalski kolonijalni stijeg ustupit će mjesto zastavi za oslobođenje Mozambika.“

Od crnomanjastog albanskog dječaka u slastičarnici kupujem sladoled od limuna, koji jedva liznem jer me slomi Fišerov molećivi pogled. On razjapi čeljust i stane dahtati čim vidi da netko nešto jede. Umrijet će gladan, kaže baka.

Zaustavljam se kraj sanduka s filmskim plakatima. U Udarniku najavljuju *Kapetana Mikulu malog*, kojega zbog bronhitisa nisam gledala kada je jesenas čitava škola organizirano išla u kino. Danima kasnije svi su još prepričavali prizore iz filma i ponovno ih oživljavali

u dvorištima, a ja jedina nisam mogla pohvatati tko je tko je i o čemu se tu radi.

Hotel u B. nosi nesocijalističko ime *Imperial*, ali ga svi jednostavno zovu Hotel, jer je jedini u gradu, baš kao što i za *Udarnik*, iz istog razloga, kažu Kino. U hotelu se dočekuju Nove godine i žene slave Osmi mart, organiziraju se drugarske večeri radnih kolektiva i lovačke zabave Lovačkog sportskog društva *Fazan*, a skoro svake subote je nečija svadba. Smatra se, osim toga, osobito otmjenim otići u hotel na kavu, jer je to jedino mjesto u kojemu služe espresso. Prizemlje te zgrade, u tamnom drvu, mjedi i ogledalima, s foteljama, filadendronima i tapiserijama s tradicijskim šarama, ukratko rečeno, igra veliku ulogu u životu šire društvene zajednice, ali stepenicama se u sobe na prvom i drugom katu, razumljivo, malo tko popeo. Jedini, što se zna, od lokalnog svijeta da je spavao u hotelu, i to je bio veliki skandal u B, jeste predsjednik Općinskog suda, kada ga je žena potjerala od kuće jer se spetljao s nekom pripravnicom.

U ovaj mrtvi ljetni popodnevi sat nema mnogo gostiju na hotelskoj terasi. Samo jedan par u kutu, zaljubljeno se drže za ruke preko stola. Pogledam ih bolje i sakrijem se brzo iza stabla, a srce mi se uznemireno uzlupa. Ona žena tamo. Čovječe, to je moja mama! Moja mama se drži za ruku s nekim frajerom. Uzdahnem duboko nekoliko puta, a onda plašljivo virnem. Mama je pustila ruku muškarca pa podigla glavu i osvrće se kao da je nešto vidjela. Je li me mogla vidjeti? Tada spazim Fišera kako je bezazleno odšetao do njezina stola. Pasiji skot, on me je odao.

„Alenka!“ vikne mama ogledavajući se po malenom parku ispred hotela. „Alenka!“

Umirim se koliko mogu, namjestim osmijeh i iskoračim iza stabla pa, glumeći iznenađenost, srdačno mahnem.

„Ej!“

„Mislila sam da si išla na kupanje“, kaže mama. „Ajde, dođi k nama.“

„Znaš Matka?“ kaže ona pokazujući mi muškarca, onoga istog što smo ga sreli prije neku večer u restoranu. Onoga s dubrovačkih zidina 1957. Uljudno pružim ruku i pozdravim. Ruka mi se lagano trese, ali ni mama ni Matko, srećom, ništa ne primjećuju. On mi se

slabašno osmijehne. Oči su mu crvene, uočim, kao da je nedavno plakao.

Meni je užasno neugodno, ali mama, prasica, čini se da nema nimalo srama.

„Sjedni, što stojiš“, kaže.

I ja sjednem.

„Matko je išao u školu sa mnom, znamo se sto godina.“

Ma nemoj, pomislim ja.

„Bili smo dobri.“

Ja klimnem zureći u karirani stolnjak. I ne primijetim kad je došao konobar.

„Limunadu jednu, molim vas“, naruči mama umjesto mene.

Vidim kako Matko pod rukom drži otrcane kartonske korice i nagađam što je u njima, stara pisma, fotografije... ?

„Matko isto ima djevojčicu“, nastavlja mama.

„Ali, sasvim malu“, naglasi on. „Dosadnu balavicu. Ne bi se htjela igrati s njom.“

To je valjda kazao da mi se umili. Idiot. Misli da ja padam na takve štoseve.

Bože, padne mi tada na pamet, on će možda biti moj novi otac?! Možda ću morati živjeti s njim i njegovim derištem? Ima u mom razredu jedan što su mu roditelji rastavljeni, on živi s mamom. Djeca nakon rastave obično pripadnu majci. Ma, nema teorije. Ja idem s tatom. Ovu nevjernu kravu u životu više ne želim vidjeti. Ona je za mene prekrižena.

„Je li dobra limunada?“ pita muškarac.

„Onako... Nije loša.“

Mama mi od neke iznenadne dragosti zakuštra kosu, a ja se jedva obuzdam da joj ne izmaknem glavu. Muškarac se slatko osmijehne i upita...

„Kaži, a koga više voliš, mamu ili tatu?“

Smrzнем se od zaprepaštenja. Pa nije valjda? Već sad hoće znati što ću odlučiti?!

„Joj, nemoj je to pitati“, umiješa se mama. „To je glupo.“

No, ja drsko dignem glavu, pogledam mamina dečka i odrješito izjavim...

„Tatu.“

„A je li?“, začudi se mama. „Pa kako to?“

„Eto tako“, kažem ja i čvrsto joj se zagledam u oči. Ona mi se smiješi pa se osmjehnem i ja njoj.

„Ma, vidiš ti gospođice“, reče mama tobože uvrijeđeno. „Morat ćemo još o tome razgovarati.“

„Tatina cura“, kaže Matko. „Imam i ja jednu takvu.“

„Matko, moram ti ići“, reče tada mama iznenada. „Ali, tu sam, vidimo se.“

I ponovno stavi ruku preko njegove ruke. Ja očima ne mogu vjerovati što ta žena radi.

„Ne brini se, tu sam“, reče mama bestidno. „Sve će biti u redu.“

A on iskrivi lice kao da će opet zaplakati. Srećom, nije.

„Idemo kući“, kaže mama meni.

„Ja bih još malo prošetala.“

„Kako hoćeš“, kaže ona kao da se ništa nije dogodilo. „Samo dođi do večere.“

Još potresena onim što sam vidjela, odem do našeg logora u gaju, zavučem se pod krov od ljeskova lišća i sjednem na deku zagrlivši koljena. Jedna bubamara mili na vunenoj tkanini. Uzmem je u ruku. Lagano me šaklje plazeći mi sitnim nožicama po dlanu. Dvoumi se načas, a onda zaputi preko korijena palca. Okrećem ruku gledajući je sada na zapešću. Životinjica napokon raširi svoja obla krilca i odleti put sunca, a ja gledam za njom pitajući se bi li mi ona mogla, kao u onoj igri, pokazati koji je moj put.

Tko zna što me čeka? Temelji mog svijeta odjednom su se zatresli, u jednoj sekundi nestao je spokoj i sreća u kojima sam rasla. Moja mama voli drugoga. Vjerojatno ga nikada nije ni preboljela. Uvijek je bio u njezinom srcu i samo slučaj zapravo odvojio ju je od njega. A slučaj sam ja. Tata i mama vjenčali su se kad je ona ostala trudna sa mnom. On je upravo diplomirao strojarstvo, a ona je još bila apsolventica medicine. Završila je fakultet samo tjedan prije nego će me roditi. Moje rođenje okrenulo je njezin život u neželjenom smjeru.

„Ova mala mi je upropastila život“, sjetim se kako je rekla za ručkom prije neki dan i žalost me stane gušiti u grlu.

„Bu!“ reče iznenada Deni i prepadne me.

Irfan i on ulaze u logor i sjedaju mi jedan s jedne, drugi s druge strane, svaki sa po dva komada kruha i marmelade.

„Pravimo nove utege“, objasni Deni. „Tata je rekao da ako pojedemo jednu kanticu u dva dana, on nam poklanja drugu.“

„Hoćeš ti malo?“ nudi mi Irfan.

„Oprosti, ali sada imam drugih problema od vaših glupih utega“, odbrusim mu ljutito pa ustanem i odem.

Još zorom bude me lupanje i struganje, zveket alata i glasovi radnika koji danas počinju stavljati novi krov na našu kuću. Ustajem i na stubama se mimoilazim s njima, dok iznose stvari s tavana.

„Dobro jutro, drugarice Alenka“, reče mi nasmiješeno Senad, s metalnom kasom iz dućana mog pradjeda u naručju.

„Dobro jutro, družo Senade.“

„Pažljivo! Gledajte gdje hodate“, čujem kako gore djed upozorava Bosance. „Ugazite li na koju trulu dasku, nećete se prije prizemlja zaustaviti!“

„Hljeba ti, odakle ovoliko ptičjih govana?“

„Od golubova. Tamo je u ćošku bio golubarnik... Lagano s škrinjom, tu je staklarija.“

„Šta se ti paučine bojiš?“

„Ma, ne bojim se, nego nije mi drago.“

„A šta je ovo?“

„Štafelaj.“

„E, sad si mi sve rekao.“

„Za slikanje. Stalak. Tu se stavi platno i slikaš.“

„A!“ vikne netko uplašeno. „Šta je ono tamo? Je li ono lisica!?!“

„Ma, punjena je, bog s tobom“, umiruje ga djed.

U dvorištu pomalo raste hrpa prašnjave krame s tavana. Tu su stolica bez jedne noge, pisaći stol razjeden crvotočinom, svjetiljka poderanog sjenila, razbijeno ogledalo, pokvarena muzička kutija, škrinja puna rasparenih servisa za kavu, sanduk posivjele posteljine, uvezana godišta *Veterinarskog glasnika*, otkrhnuti porculanski lavor s vrčem, zahrđala sablja, dva goblena, metalna kasa, bicikl bez jednog kola, štafelaj sa zamrljanom paletom i kanticom skorenih kistova, jahaće čizme, rasut kristalni luster skupljen u zavežljaj od stare plahte, snopovi požutjelih novina, čegrtaljka, čipkani

suncobrančić, preparirana lisica, gramofon s trubom, obezglavljeni drveni konjić za ljuljanje, polomljena fotelja od pruća, veslo, krojačka lutka, otrcan kartonski kovčeg s računima i mjenicama, drveno korito i daska za pranje rublja, nekoliko rola zidnih tapeta s naslikanim visibabama, čađavi kotao, sedlo, vreća lipovog čaja, trokraki svijećnjak, krletka za ptice, dvogled, kandžija, termofor, otučena noćna posuda, dugačak bambusov štap za pecanje s umjetnom mušicom, sedam knjiga *Gričke vještice*, Schwabove *Najljepše priče klasične starine* i Brehmov *Život životinja*, Byronov *Hadžiluk Cajlda Harolda*, tamburica s dvije žice, trgovačka vaga s utezima, kožna pernica s osušenim nalivperima, aluminijska vojnička porcija, rasparan vuneni madrac, svežnjevi razglednica, košara gumenog voća, glačalo na žeravu, probušen globus, gipsana Bogorodica bez ruke, izdušena nogometna lopta, sat s kukavicom bez kukavice, teniski reket bez žica i litra ajerkonjaka.

„Treat će mi dva dana da sve ovo razaberem“, kaže baka.

„Kakvo razabiranje“, reče djed. „Nosi na smetlište pa neka Cigani razabira.“

„E, da, ti bi sve bacio. A vidi, šlifer za jorgan od persone i po kao iz dućana.“

Rastegne je jednom, dvaput, a izjedena i trula tkanina se s praskom raspara.

„Ajnc a kvaliteta“, podrugljivo će djed otvarajući ajerkonjak. Primakne nos grlicu i zgađeno se trgne.

„Nema Rusije“, kaže Irfan razočarano, okrećući oštećeni globus.

„Kao da su mene pitali.“

„Vidi, neka liječnička potvrda pradjeda Vinka“, viknem ja pretražujući pisaći stol, a onda uzmem sricati latinski tekst: „*Gonorrhoea...*“

„Daj to ovamo“, skoči baka i istrgne mi papir iz ruke.

„U boj, u boj, mač iz toka braćo“, zapjeva moj djed Karlo gromko, visoko podižući tupu hrđavu sablju.

Da koga udari s njom, jedino za što bi taj uistinu trebao strahovati je da ne bi tjedan dana kasnije umro od tetanusa.

Tik uz kuću parkirao se kamion iznad čije su prikolice radnici namjestili širok limeni žlijeb. Gornji su kraj žlijeba učvrstili pod

krovom. Crepovi uskoro počeše štopotom klizati niz taj improvizirani tobogan i lomiti se od udarca o prikolicu.

„Ljudi, hoćemo skoro užitati?!“ vikne moj djed Karlo put krova.

„Ajmo za pola sata, da odvezemo prvu turu“, predloži Senad odozgo.

Pod orahom postavljam stol za šest osoba, dok baka u kuhinji kuha makarone i grije veliko pakiranje *Podravkina* goveđeg gulaša.

„Pitam ih što će jesti“, šapne baka djedu, „a oni da neće ništa drugo nego goveđi gulaš. Bože oprost, neću im valjda deset dana samo to spremati.“

„Učini kako su ti rekli. Vidiš da paze na hranu.“

„Pa znam i ja skuhati. Neće se otrovati ako pojedu nešto domaće.“

„Ljerka, ne razumiješ, oni su muslimani. Vidiš da ni pivo ne piju.“

„Šta su oni?“ umiješam se u razgovor.

„Muslimani, ljubice“, objasni mi djed. „Vjera im brani da jedu svinjetinu i piju alkohol.“

„Uime Oca i Sina...“, prekriži se baka zaprepašteno.

„Šta se snebivaš? Pa ni ti petkom ne jedeš meso.“

„To je drugo.“

„Nije. To je isto.“

„Dobro, kako god hoćeš. Ali, daj razgovaraj s njima. Glupo mi je da samo podgrijavam konzerve. Skuhat ću im nešto bez svinjetine, kvragu i svinjetina.“

„Razgovarat ću“, klimne djed. „Nego, gdje je Jelena?“

„Ne znam“, kaže baka. „Jutros je izašla iz kuće da mora nešto obaviti u gradu i poslije je nisam vidjela.“

Mene na ovo ispuni zebnja.

„Je li rekla gdje ide?“ upitam trudeći se kao da onako, ovlaš pitam, jer ne želim njih dvoje staraca uznemiriti strašnom tajnom koju sam jučer otkrila.

Baka i djed prečuju moje pitanje, a ja se ne usudim ponoviti ga, da im moja sumnjičavost ne bi upala u oči.

Djed i ja kasnije sjednemo pod orah s radnicima koji uživaju. Ova trojica koje je Senad našao piju pivo, a Senad, Irfan i rođak im Emir sok. Kradom gledam Irfana. Što je to drugačije u njega, što ja nemam? Po čemu se može vidjeti da je netko musliman? Možda bi

trebao nositi turban, kao što sam u jednom filmu vidjela da muslimani nose? Pokušavam ga zamisliti s turbanom...

„Drugarice Alenka, zašto vi ne jedete?“

„Nisam gladna, družo Senade.“

„Ih, nije gladna!? Djevojčica u razvoju, a nije gladna. Ajde, donesi tanjur i prihvati se s nama.“

„Uzmi, odlično je“, nutka me i Irfan.

I ja uzmem gustog tamnocrvenog umaka s komadićima govedine i makaronima. Stvarno je odlično.

Nakon objeda sjedimo neko vrijeme obamrli od hrane. Muškarci puše. Uto jedan od radnika, Stojan se zove, a rodom je negdje oko Knina, uzme s hrpe stvari s tavana onu tamburicu s dvije žice i stane okretno prebirati na njima.

„Bogati“, kaže djed zadivljeno, „kako bi svirao da ima sve žice?!“

„Pusti“, reče Senad. „Da ima sve, samo bi ga zbunilo.“

„Jesam li ja vama, ljudi, pričao kako je moj stari izgubio bogatstvo na kocki?“ javi se u to Stojan ne prekidajući muziciranje.

„Pa kad si to nama mogao pričati, jučer smo se upoznali“, kaže djed.

„Moj otac Milisav, Mićo, nikad u životu nije ni pio, ni pušio, ni kartao se, ni tukao. Ništa. Takav je to dosadan čovjek bio“, počne Stojan spuštajući tamburu na koljena. „Samo jednom se osmjelio i izgubio čitavo bogatstvo. A nizašta. Na kocki...“

Večernja je ura bila, malo prije zatvaranja seoskog dućana. Muškarci su se vratili iz polja pa svratili na pivo ili vinjak što ga je trgovac točio u malim čašicama. Netko je sjedio na gajbama, netko na vrećama umjetnog gnojiva iza vrata, a netko se samo rukom naslonio na pult. Možda su s radija zabrinuto slušali izvještaj s Brijunskog plenuma, jer to je po prilici to vrijeme moglo biti, kada se jedan Mirko, koji je imao kraću desnu nogu i vukao golemu crnu cipelu, potapšao po trbuhu i rekao...

„Eh, jesam se najeo za ručak. Dva tanjura juhe u kocki sam smazao.“

Seoski muškarci nagnuti oko radija, mučeći se da između slojeva nerazumljivih partijskih fraza shvate što se točno dogodilo na Brijunima, prečuli su, međutim, ovo hvalisanje. Svi osim Milisava.

„Što si to ručao?“ upitao je Mićo sumnjičavo.

„Juhu u kocki.“

„Heh“, nasmiješio se Stojanov tata nadmoćno. „Pa šta ti je to?“

„Juha, čovječe. *Podravka* je pravi. Ima pileća, ima kokošja. Kocka ovolicna, nema je što za vidjeti, a juha za prste polizati.“

„Ajde, bogati, nemoj da te tkogod čuje. Kako juha može biti u kocki?“

„Zdravlja mi moga“, zakleo se Mirko.

„Čuj, zdravlja ti“, rekao je Milisav posprdno gledajući onu njegovu kraću nogu. „A krvi ti“, prokleo je, „što sve budala neće izmisliti.“

„Ljudi“, obratio se tada invalid okupljenima, „evo Mićo ne vjeruje da ima juha u kocki.“

„Samo malo, samo malo...“, kazao je jedan nervozan što ga se prekida u slušanju radijskog prijenosa.

„Nemoj mi reći“, obratio se ponovno Mirko Milisavu, „da ti nikad nisi čuo za juhu u kocki?“

Milisav se u tom času ozbiljno naljutio, osjetio kao da se šepava seoska luda ruga s njm, izmišlja najprije nešto što ne postoji, a onda i njega hoće proglasiti budalom jer ne vjeruje u njegove izmišljotine.

„Toga, brate, nema“, ponovio je tvrdo.

„Hoćeš se okladit da ima?“

„U što?“

„U što god hoćeš.“

„U hiljadu dinara“, rekao je Milisav, a to su u to vrijeme bile ozbiljne pare.

„Ajmo u deset hiljada“, kazao je Mirko izazivački.

„Ajmo u dvadeset“, ponudio je Milisav drsko.

„Ajmo!“

Pružio je ruku, a Mićo je čvrsto prihvatio.

„Tale, presjeci?“

„U što ste se kladili?“ upitao je trgovac Tale dižući glavu od radija.

„Samo ti presjeci“, rekao je Milisav samouvjereno i Tale je presjekao.

Mirko se pobjednički nasmiješio.

„Tale“, rekao je čvrsto gledajući u Stojanova oca Milisava, „imaš li ti juhe u kocki?“

„Kako da ne, hoćeš li pileću ili goveđu?“

Milisav je ublijedio i ostao bez zraka, umalo se nije onesvijestio. Za dvadeset hiljada mogla se kupiti pristojna krava s teletom. Mićo je čitavo bogatstvo izgubio na juhi u kocki i kada je trgovac na pult stavio dva pakiranja, i goveđe i pileće, već je čuo kako mu se čitavo naše selo smije zbog te neoprezne budalaštine. Da baš ne ispadne glup do kraja, uzeo je jednu kocku, razmotao je, odgrizao polovicu, zamišljeno je žvakao neko vrijeme, a onda progutao i rekao...

„Ajde, pa nije tako loša.“

Poglavlje šesto

priča kako je novi teksaški šampion u žabicama pljunuo na staro prijateljstvo. Nakon toga igra se šah i razgovara o budućnosti umjetne inteligencije

Prašnjavom cestom kraj drvoreda jablanova vozim se na rijeku. Japanke sam objesila na volan jer mi zapinju za pedale. Zvonim stadu krava da me propuste, ali krave ne mare za prometne propise pa naposljetku moram sići s bicikla i obići ih kroz kukuruze. Fišer ih je obišao u malo širem luku. Primjećujem kako je diplomatski suzdržan s većim životinjama.

Imam novi crveni dvodijelni kupaći kostim s ružičastim srcima. Moga tatu zbog nečega još uvijek nasmijava da ja nosim i gornji dio. On zaboravlja da ja više nemam pet godina. Sjetivši se tate, stegne mi se srce. On jadan u znoju lica svoga sada radi u Moskvi, a mama ovdje otvoreno šara sa svojom gimnazijskom ljubavi.

Oprezno ugazim u vodu i zadrhtim od studeni, a onda se ipak bacim na glavu, jer me tamo s Teksasa mogu vidjeti, a neću da mi se rugaju da sam kukavica. Plivam ženski, prsno. Nijedan dječak u B. ne bi tako plivao, čak ni ako njihov kraul nije ništa drugo nego bezumno lupanje po površini. Nakon prvotnog šoka, voda je sada ugodna, gotovo mlaka. Fišer pokraj mene hitro vesla prednjim nogama podižući njuškicu iznad površine. Čini se nekako gospodski s dignutim nosom, kao da je zgađen kako voda smrdi.

Izađem na Teksasu i sjednem na žal kraj Denija, gladeći kosu na zatiljak i cijedeći krajeve.

„Gdje je Irfan?“

„Ostao je pomoći tati.“

„Ovaj Deni“, dobaci netko ironično, „družuje se samo s Purgerima i Bosančerosima.“

Na moram se okrenuti da bih znala tko je to rekao. Kovačević, zovu ga Kova, tata mu je mesar. Ide s Denijem u razred, premda je dvije godine stariji. Sada je već trebao biti u gimnaziji, ali ga nastavnici, požalila se jednom njegova mama mojoj baki, s nejasnim povodom mrze više nego ijedno drugo dijete koje je ikada išlo u školu u B.

Njegova mama došla je baki prije dvije godine, dok je baka još radila, da joj pomogne umilostiviti matematičko čudovište kod kojega je njezin Stipica otpočetak godine vukao jedinicu. Baka ju je lijepo primila, ponudila kavom i keksima, a onda gotovo izbacila kada je shvatila što ova traži.

„E, dobro je nisam ošamarila“, pričala je baka kasnije, „kad je rekla da će se ona i muž *znati odužiti*

„Pusti majmuna, neka priča što hoće“, šapnem Deniju ohrabrujuće.

On jedva primjetno klimne, ali, vidim, teško mu je pala Kovačevićeva primjedba.

„Deni, kak si kaj?“ vikne prostak ponovno izazivački.

Nekolicina se njih na Teksasu obijesno nasmije. Naročito je glasna jedna debela Iris, koja se godinama, bez uočljiva napretka, upucava Kovi. Deni nehajno, frajerski hitne opušak u vodu, ali to, rekla bih, znatnije ne popravlja njegov poljuljani ugled.

„Ajde, idemo odavde“, predložim u pola glasa.

Ali, on se pravi da me ne čuje. Ustane pa uzme pljosnati kamen i ljutito ga baci oštro uz rijeku, a okrugla pločica odleti odbijajući se od površine, jednom... dvaput... triput... četiri puta... pet... šest, neće valjda... sedam... Isuse, osam... čovječe, devet! Devet puta mu je žabica poskočila prije nego je deseti put pljusnula u vodu. Na niskom riječnom sprudu svi su zanijemili od čuda. Nikome to nije promaklo. Kovačevićevom zaslugom, Deni je u tome trenutku bio u središtu pozornosti i sva djeca, njih desetak na sprudu, lijepo su vidjeli njegovih devet žabica. Novi rekord Teksasa!

On sam ne može vjerovati što mu je uspjelo. Njemu, koji je bio jedva prosječan u žabicama, loš na fliperu i još gori u stolnom nogometu. Ta ozloglašena šeprtlja, koja sama sebe do krvi izudara nunčakama i koja će valjda prije slomiti kičmu nego izvesti *smrtonosni skok*, u trenutku bijesa, sasvim slučajno, nehotice je napravila nešto što nijedan dječak prije njega nije napravio. Okreće se i gleda nas sekundu ili dvije razrogačenih očiju, a onda stane urlati i đipati.

„Devet komada! Ljudi moji, je li to moguće?! Šampionskih devet žabica mladog Denisa Rogića! Teško je povjerovati da će taj rezultat ikada biti nadmašen. Na starom Teksasu zastava vijori i ona govori - Deni je najbolji“, zapjeva on raširenih ruku, a onda izazivački

pogleda Kovačevića. „Kova, devet komada! Kak si kaj, Kova? Devet komada, dečko!“

Kovačević ga bijesno gleda grizući donju usnu.

„Imao sam neki predosjećaj“, priča mi Deni, dok škiljeći u sunce jedno kraj drugoga raširenih ruku i nogu ležimo na površini rijeke. „Je li mi vjeruješ da sam tih devet komada nekako imao u ruci?“

„Ne vjerujem.“

„Majke mi, kao da mi je glas rekao: *Deni, ti to možeš.*“

„Deni, pričaš gluposti. Bilo je slučajno... Sto godina da pokušavaš, ti to ne bi mogao ponoviti.“

On zastane da razmisli.

„Mogao bih“, zaključi naposljetku kratko. „Kad se sjetim. Devet, možda i deset puta. Mislim da sam shvatio u čemu je stvar. Neću ti sad objašnjavati o čemu se radi, ali otkrio sam tehniku. Moraš ići sasvim nisko, a opet... Ne znam kako bih ti rekao...“

Spusti malo glavu pod površinu da se napije, a onda pljučne mlaz u zrak kao neki lijeni samozadovoljni kit. Takav je on. Užasan kad gubi, nepodnošljiv kada pobjeđuje.

„Deni, prijatelju“, pokušam razumno s njim, „koliko si najviše žabica napravio prije ovoga danas?“

„Do sad? Četiri“, protisne on sramežljivo, jedva čujnim šaptom, nakon nekoliko časaka.

„E, sad slušaj. Te četiri žabice su ono što ti *realno* možeš. Nakon dugog treniranja možda bi jednom napravio pet. A ovo danas je bila čista sreća. Bog ti je dao jedan put i nemoj to sada pokvariti.“

„Ti si ljubomorna.“

„Zašto bih bila ljubomorna?“ naljutim se. „Pa ja se nikada nisam takmičila u tome. Glup si kao noć. Briga mene i za žabice i za *smrtonosne skokove* i sve vaše seoske budalaštine. Ovo ti govorim za tvoje dobro. Za tvoje dobro, idiote, nemoj više bacati žabice. Nikad više. Samo ćeš zeznuti ono što si danas napravio.“

On šuti, osjećam kako mu nije pravo ono što sam rekla. Pokvarila sam njegovo pobjedničko veselje. Ali, to je tako. Istina ga boli. Podignem uto glavu i osvrnem se.

„Je li ti vidiš gdje smo mi?“

Riječna struja, dok smo ležali, neosjetno nas je odvukla sigurno dvjesto metara od Teksasa.

„Ti misliš da su to seoske budalaštine“, reče mi Deni.

„Molim?“ upitam dižući pogled s ispucanog crvenog laka na nožnim prstima.

„Rekla si da te nije briga za žabice i naše seoske budalaštine. Ako nisi primijetila, B. je grad.“

„Ma, da. Grad s jednim kinom.“

„Nama dosta.“

„Promijenio bi mišljenje da živiš u gradu koji ima dvadeset.“

„Ne bih se ja promijenio. Ja sam uvijek isti... Nisam ja kao neki.“

„Oprosti, o čemu ti pričaš?“

„Hoću reći da ja nisam kao neki što dođu ovdje i glume da su nam prijatelji“, kaže Deni uvrijeđeno zureći preko rijeke, „a čitavo vrijeme zapravo misle da su bolji i pametniji od nas.“

„Ma, ti si kreten.“

„Jesam“, složi se on. „Ja sam kreten. Kreten koji puno toga dugo nije shvaćao, ali sad mi je sve jasnije.“

„Deni, molim te, oprosti, ali...“, počnem ja, no u tom trenutku prolomi se neko vrištanje iza naših leđa.

„Aaa! Ajme meni majko moja mila!“ vrisnula je debela Iris i skočila na noge.

Gledamo je ne shvaćajući što se dogodilo.

„Sendvič!“ viče debela, pokazujući niz sprud, gdje je moj Fišer otrčao s njezinim sendvičem, još umotan u bijelu papirnatu salvetu. „Moj sendvič od parizera. Prišuljao mi se i ukrao ga.“

Nasmiješim se ponosno. Pa i neki na Teksasu veselo se zasmijaše Fišerovoj mangupariji. No, u tom trenutku ustaje onaj glupan Kovačević i mrko mi se obraća...

„Šta ti dovodiš pse ovde?“

„Kome smeta moj pas?“

„Meni. Svima. Ti i tvoj pas nam smetate. Ovdje je zabranjeno za pse i Purgere.“

„Tko to kaže?“, kažem ja drsko, dok mi se oči pune suzama.

„Ja kažem. Gubi se odavde, glupačo!“

„Ma, daj, Kova, ne seri“, reče tada netko pomirljivo.

Ali, meni u tom trenutku ništa ne znači njegova podrška. Okrećem se i gledam Denija.

Moj prijatelj Denis svejednako zuri preko rijeke kao da se ništa specijalno ne događa.

Ispružila sam se na počivaljci u dvorištu i čitam *Avanturiste*. Sunce tek što nije zašlo, sve je manje svjetla, ali to mi zapravo ne smeta, jer knjigu držim u ruci tek da me baka više ne bi zapitkivala što mi je. Čak i kad bih htjela, ne mogu se fokusirati na tekst. Nikad više neću ići na rijeku. Govna jedna, eto im je. Vidjela sam ja u životu i ljepših mjesta za kupanje od njihova ušljivog Teksasa. I što uopće više dolazimo ovdje? U životu nisam imala gore ferije. Prvo je tata otišao samo što nas je iskrcao ovdje, a onda se mama počela ponašati kao da joj je sedamnaest godina. Ona se, uzgred kazano, danas pojavila samo nakratko. Samo što je ručala, opet je negdje nestala. Slutim i gdje, ali ne usudim se baki i djedu ništa govoriti, da ne ispadne skandal.

Napokon, danas me je i Deni izdao, pljunuo je na naše prijateljstvo. Tako ću mu reći kada ga idući put vidim: *Pljunuo si na naše prijateljstvo, Deni*. Zapravo ne, neću mu ništa reći. Samo ću okrenuti glavu kada ga vidim. Što me briga za njega i njegove prijatelje, propalice i ponavljače. Zabranjeno za pse i Purgere? Jadne budale. Moj Fišer je bolji čovjek od svih njih zajedno...

O takvim stvarima ja razmišljam ni ne primjećujući što se zbiva oko mene. A da sam bolje volje, vjerojatno bih očarano gledala našu kuću, koja bez krova izgleda kao neko sasvim drugo zdanje. Ovako, odrezana tjemena, ima neki zbunjen, bespomoćan izraz. Kao da bi upitala: *Što ste mi to, zaboga, napravili?* Često to radim, pročelja kuća zamišljam kao ljudska lica. Napokon, kuće se obično tako i crtaju, s dva simetrična prozora na katu i vratima posred prizemlja, da podsjećaju na lice s očima i ustima...

„Ma, ljudi, molim vas, nemojte to raditi“, kumi baka radnike koji se, završivši s poslom za danas, goli do pasa peru iz plavog gumenog crijeva u dvorištu. „Eno gore u kupaonici pun bojler tople vode pa se normalno okupajte.“

„Neka, gospođo, pustite“, kaže Emir pridržavajući crijevo Stojanu, koji se nagnut sapuna ispod pazuha. „Gdje ćemo vam sad ovakvi

prljati kupaonicu.“

Senad, s onom drugom dvojicom radnika, malo dalje, pod orahom, u tišini gleda djedovu i Irfanovu partiju šaha.

„Dobar si, dobar si...“ uzdiše djed poluglasno. „Ali nisam se ni ja jučer rodio.“

„Nisi jučer, ali kakve si pameti, kao da i jesi“, dobaci baka podrugljivo.

„Eh, ti mi se javi“, šapne djed ne mičući pogleda s figura.

Koncentrirano zuri, a onda malo stisne oči kao da je baš taj čas nešto interesantno primijetio, pa se najednom ozari i povuče potez kulom.

„Ha!“ usklikne zadovoljno. „A gdje si sad, sinovac?“

Irfanu treba po prilici četiri sekunde da razmisli. Gurne kraljicu dijagonalno preko cijele ploče i jednostavno reče...

„Šah mat!“

Djed se uspravi uz naslon stolice da pogleda ploču izdaljega. Kao da si ga hladnom vodom polio.

„Ma... ma, gdje...?“ promuća zaprepašteno.

Senad se zadovoljno zakikoće, dok se djed s prstima iznad figure kralja, još uvijek ne vjerujući, neodlučno premišlja gdje bi uzmakao.

„O, sunce ti božje“, proštenje naposljetku nemoćno, shvaćajući da su mu svi izlazi zatvoreni.

„Zavrnuo te“, reče Senad.

„Totalno“, prizna djed. „Ali neće više. Ova mu je zadnja. Sad znam gdje ga se treba čuvati. Idemo još jednu na brzinu. Da ga razvalim pa idem večerati.“

Irfan nasmiješeno pogleda tatu, a ovaj mu zaljubljeno namigne.

„Ljerka, upali vanjsko svjetlo“, zapovjedi djed baki, nestrpljivo slažući figure na ploči i trenutak kasnije zasja žarulja na kabelu obješenom o granu oraha. Sada sam i ja, privučena grajom, došla gledati njihovu partiju.

Djed ima bijele figure i za početak odvažno skoči konjem.

Irfan oprezno isturi pješaka.

Onda i djed krene pješakom.

Irfan izvuče lovca.

Djed kraljicu.

A ja tu po prilici izgubim svako zanimanje za partiju, jer ionako ništa ne razumijem, i gledam igrače. Moj djed Karlo se ražestio, puše i vrti glavom i svaki put kada pomakne figuru, udari s njom o ploču, a Irfan je tih i gotovo nepomičan. Nalakćen na stol, zračeci nekim mirnim autoritetom, ozbiljno i sabrano gleda u ploču i ne odgovara na provokacije.

„Sicilijanska obrana, a?“ primjećuje djed. „To ti je bila greška, momak. Tu si se zeznuo. Ja zatvorenih očiju razbijam sicilijanku... Ho, ho, šta je ovo bilo? Povlačimo se, je li? Uplašio sam te. Igra mečka!“

Čak i Irfanu na ovo zatitraju rubovi usana.

„Vidi ga kako se smijucka“, melje veselo djed pomičući kulu s H4 na C4. „Smij se ti, smij, nećeš još dugo.“

Irfan makne lovca s D5 na F7.

Djed žustro krene konjem s A3 na B5.

Irfan podigne kraljicu s G3.

„Nemoj se igrati s njom, izgubit ćeš je“, opomene ga djed očinski.

No, dječak se ne obazire na upozorenje, nego putuje s figurom, polako putuje, putuje preko cijele ploče, sve do A8, pa reče...

„Pa ja ću se ubiti“, kaže djed malodušno.

Radnici još prije sunca dolaze na gradilište. Razbuđujem se od njihovih glasova, udaraca čekića i šuma pile odozgo s tavana. Teška koraka, kao da nosi neki teret, jedan se penje stubama u pola glasa pjevušeći *Kafu mi draga ispeci*. Otvaram oči i gledam sobu osvjetljenu hladnom, sivom svjetlošću. Predmeti pomalo izranjaju iz mraka i dobivaju svoja jasna i sigurna dnevna obličja. Negdje daleko oglasi se jedan revni pijetao, a zatim djedov tranzistor dolje iz dvorišta...

„Predsjednik Ugande Idi Amin izjavio je jučer da će britanski učitelj Dennis Hills biti strijeljan kroz deset dana, ako ministar vanjskih poslova Velike Britanije James Callahan lično ne dođe u Ugandu i s njim razgovara o ovom problemu.“

Umotam se čvrsto u plahtu i ponovno sklopim oči, ali ne mogu više zaspati. Mučim se, prevrćem po krevetu. U jednom trenutku bijesno pogledam u plafon, ali ni taj nijemi prosvjed nedužne građanke kojoj su oduzeli miran san ne urodi nikakvim plodom. Ustanem napokon,

odjenem se, umijem i počešljam pa siđem u prizemlje. Jedna malena smeđu kožna torba leži na podu kraj ulaznih vrata.

„Čija je ono torba?“ upitam ulazeći u kuhinju.

„Mama danas mora nešto poslom u Zagreb. Vratit će se do navečer“, kaže baka.

Ma, baš, mislim se ja u sebi. Poslom u Zagreb!?

Još pospana, mrzovoljno se spustim se na stolicu i gledam ostatke nečega smeđeg i kašastog na dnu dubokog tanjura.

„Tko je *čokolino* jeo?“

„Jedan radnik. Pao mu je šećer pa je tražio nešto slatko, a ja nisam imala ništa drugo u kući.“

„Pa *čokolino*? Svašta!“

„Maco, budi dobra baki i djedu, ja moram kratko do Zagreba“, kaže mama upadajući u taj čas u štiklama u kuhinju. Ljubi me u tjeme i ispija ostatke kave, već našminkana, u novoj haljini na kose modre, bijele i smeđe pruge.

„Pojedi nešto“, kaže baka.

„Ne mogu, kasnim.“

Nečija automobilska sirena baš u taj čas dvaput se kratko oglasi dolje s ceste.

„Evo ga, ovo je za mene. Zdravo, cure.“

Istrči iz kuće, a ja nekoliko sekundi ostanem sjediti. Onda izađem za njom. Ona mora proći stotinjak metara prilaznim putem, oko šumarka koji dijeli našu kuću od ceste, ali ja krenem ravno među stabla i hitro se hvatam za donje grane jednog hrasta. Okretno se penjem sve do vrha, upravo na vrijeme da vidim Matka gdje otključava prtljažnik *zastave 101* i mamu kako stavlja svoju smeđu torbu unutra. Ulaze u automobil i odlaze, a ja gledam za njima, sve dok *zastava* ne ostane samo točkica u daljini. Nisam više zgranuta ni razočarana, nije me ni strah. Sada sam samo ljuta.

Siđem sa stabla i krenem kući, razmišljajući da odem baki i sve joj ispričam, ali onda opet odustanem i sjednem pod orah, gdje se Irfan, s čašom soka u ruci, zadubio u jednu staru *Galaksiju* iz kolekcije mog djeda.

„Ne radiš?“

„Mhm.“

„Kažem, ne radiš?“

„Ne, gore su počeli s tesarijom“, kaže Irfan podižući glavu s časopisa, „a ja im tu nemam što pomoći. Jedino ako zovnu da im nešto donesem.“

„Djed i baka su se začudili kako ste u jedan dan skinuli krov. Nisu očekivali da ćete biti tako brzi.“

„Ma, to je bilo lako. Pravi posao tek nas čeka“, reče Irfan ponovno spuštajući pogled na *Galaksiju*.

„Šta čitaš?“

„O umjetnoj inteligenciji.“

„Kako, molim?“

„Umjetna inteligencija. Mašine koje razmišljaju.“

„Vešmašine koje razmišljaju?“ našalim se ja.

Ali, njemu to nije smiješno.

„Ti vjeruješ da mašine mogu razmišljati?“

„Sada još ne mogu, ali jednog dana će vjerojatno moći.“

„Mašine?!“

„Kompjuteri“, pojasni Irfan.

„Da, čula sam za njih“, kažem ja znalački, premda je, ruku na srce, moje znanje o kompjuterima više nego oskudno.

„U Americi su prošle godine napravili kompjuter, zove se Mycin“, kaže Irfan okrećući mi da vidim tekst u časopisu, „koji može otkriti koju bolest imaš i odrediti koji lijek trebaš piti.“

„I šta? Dođeš u bolnicu i taj Mycin te izliječi? Kompjuter je kao neki doktor?“

„Tako nekako.“

„Kompjuter je završio medicinu?“

„Završili su ljudi koji su ga napravili.“

„Huh!“ uzdahnem. „Ja bih isto radije pravog doktora. Ti bi pustio da te kompjuter pregleda?“

„Pa jednom, ne znam... Možda kada se još više razvije. Ovo sad je u eksperimentalnoj fazi. Kompjuter zapravo ne liječi jer ne znaju tko bi bio kriv ako bi on donio pogrešnu dijagnozu.“

„Ma, to je sve bezveze“, zaključim autoritativno. „Ti kompjuteri, nema od toga ništa.“

„Može biti“, pomirljivo će Irfan vraćajući se čitanju.

Šutimo nekoliko trenutaka. Iz gaja se čuju ptice, a gore s krova Silvana Armenulić...

*Noćas mi srce pati,
Noćas me duša boli,
Teško je kad se voli...*

„Ljudima svakakve budalaštine padaju na pamet“, nastavljam ja. „Moj djed, recimo, vjeruje da je čitav svemir, sve ovo što postoji, nastalo kao juha u kocki. Možeš li zamisliti, da je u jednom trenutku sve eksplodiralo iz ovako malene točke?“

„Big Bang“, kaže, ne dižući pogled s *Galaksije*, Irfan jednostavno, nehajnim glasom kao da je s Big Bangom ovce čuvao.

„Ha, tu si! Danas mi nećeš pobjeći, gospođice“, vikne uto baka pobjedonosno se osmjehujući. Ja se smrznem od užasa jer znam što sada slijedi. Ona sjedne do nas, prijeteći tresne o stol udžbenikom hrvatskog za sedmi razred, rastvori ga nasumce i oštro me pogleda.

„Mjesni prilozi?“ upita bez okolišanja.

„Što s njima?“

„Nemoj mi se praviti pametna. Na koja pitanja odgovaraju mjesni prilozi?“

„Mjesni prilozi... mjesni prilozi... mjesni prilozi...“, ponavljam ja tobože zamišljeno, jer zapravo nemam blage veze što me pita.

„Gdje, kamo, kuda, odakle, dokle, odkuda, dokud“, reče Irfan kao za sebe.

„Tako je, mladiću!“ usklikne baka zadovoljno pa se okrene meni, prijekorno pokazujući sveznalicu s *Galaksijom* u ruci. „Je li vidiš? On kao iz topa!“

Pogledam ih s mržnjom, i nju i njega.

Poglavlje sedmo

u kojemu nitko ne padne s krova, ali se otkriju užasi sovjetskog pravosudnog sustava. Saznamo da i mame ponekad znaju biti blesave, a ostane otvoreno je li bolji gromobran ili blagoslov

Senad je popodne Irfana oslobodio obaveza, a djed dao dvije hiljadarke za sladoled, pa smo pošli u grad, ispraćeni upozorenjem da gledamo preko ceste. Fišera nitko nije posebno zvao, ali kakav bi to bio sladoled bez Fišera.

Putem sam saznala da Irfan od jela najviše voli pitu krumpirušu, za piće je uzeo limunadu, omiljeni mu je glumac Dragan Nikolić, a od glumica je izabrao Milenu Dravić. Najbolji mu je film *Tarzan*, knjiga *Winnetou*, a sport nogomet. Navija za Sarajevo. Najvažnija mu je povijesna ličnost drug Tito. Najdraži cvijet... recimo, tulipan. O najdražoj boji se nije izjasnio. S najdražim predmetom nije ni sekunde oklijevao - matematika. Prije dvije godine bio je drugi na matematičkom republičkom natjecanju. Od drugih vještina kojima se ističe, naglasio je da može jezikom dotaknuti vrh nosa, što mi je i pokazao. Prebolio je, osim toga, šarlah, zaušnjake i meningitis, ima starijeg brata Mirsada, koji je u vojsci u Prilepu, i mlađu sestru Esmu, koja je završila peti.

Potom sam ja njemu odrecitirala, po redu: naturšnicla, voda, Boris Dvornik i Dušica Žegarac, *Deveti krug*, *Lovac u mutnom*, odbojka, drug Tito, begonije, ljubičasta, likovni, vodene kozice, jedinica. Što se posebnih vještina tiče, pohvalila sam se da znam napraviti stoj na rukama, ali ga nisam mogla pokazati, jer sam bila u haljini.

„Ovo su mi svi rekli da je dobar film“, kažem pokazujući plakat za *Kapetana Mikulu malog*. Ni Irfan ga nije gledao.

Fišer je divlje skakao kada smo kupili sladolede, ali je Irfan rekao da mu nipošto ne smijemo dati, jer da pas mora izgrađivati karakter. Na kraju je pas slomio i moj i Irfanov.

Takmičili smo se u trčanju natraške kada je, već sasvim blizu kuće, netko oštro zviznuo i viknuo...

„Fišer!“

Okrećemo se oko sebe, gledajući tko to više, a Deni izlazi iz grmlja široko se osmjehujući, s lukom i strijelom u rukama. Brzo hvatam psa koji je već krenuo njemu.

„Što hoćeš?“

„Pa gdje ste vi cijeli dan?“ pita Deni nevino.

„Šta te briga. S tobom ne razgovaram.“

„E, ako je zbog onog jučer...“

„Ne zanimaju me objašnjenja“, prekidam ga. „Pljunuo si na naše prijateljstvo i ja te više ne želim vidjeti. Jučer na rijeci“, okrećem se da objasnim Irfanu, „jedna budala je potjerala mene i Fišera, jer da je tamo zabranjeno za pse i Zagrepčane, a Deni se pravio da me ne poznaje.“

„Nije baš tako bilo!“

„Jest, baš tako je bilo. Kad smo sami, onda si mi prijatelj, a u društvu okrećeš glavu od mene.“

„Ti si rekla da je B. selo.“

„Nisam rekla da je selo, sad izvrćeš moje riječi. Osim toga“, naglašavam pokazujući Irfana, „i za Irfana si se pravio da ti nije prijatelj.“

„Kako laže! Kako laže!“ zavapi Deni pravednički.

„Ne lažem. Kad je tip kazao: *Ovaj Deni se druži samo s Purgerima i Bosančerosima*, tebi je bilo neugodno. Sramio si se nas dvoje.“

„Nisam se sramio.“

„Jesi, sramio si se. Pokazao si da ti nije stalo do nas. Sad ni nama nije stalo do tebe. Ostavi nas na miru. Gubi se. Glupane jedan.“

Deni tada izgubi živce. Zajapuren i izbezumljen, podigne luk i nategne strijelu prema meni, ali Irfan hitro skoči pa uhvati vrh strijele, istrgne mu je i slomi. Deni ustukne dva koraka, a onda se zastidi vlastitog kukavičluka.

„Šta je?“ reče izazivački. „Hoćeš se tući?“

„Hoću“, kaže Irfan jednostavno. „Hoćeš ti?“

Krene prema njemu, a Deni se opet prestrašeno povuče.

„Šta je? Šta bježiš?“

Deni se osmjeli da mu malo priđe, ali samo što je Irfan trznuo rukom, okrene se i otrči nekoliko metara. Irfan i ja podrugljivo se kikoćemo.

„Majmuni!“ vikne nam Deni, a onda i čučne i stane poskakivati, češkati se po glavi i dahtati, ilustrirajući nam uvredu.

„Sam si majmun!“ kaže Irfan nadmoćno.

„Bosančeros i Purgerica, to su para dva, kad se budu vjenčali...“

Irfan se zatrči prema njemu, a on uhvati bezglavo bježati.

„Jebo ti Bosančeros mamicu“, kaže Irfan odustajući od potjere, a ja se nasmijem. Ovo je prvi put da sam ga čula da je opsovao i baš mi se svidjelo.

Zamičemo iza šumarka prema kući. Zadovoljni sobom, veselo prepričavamo detalje maloprijašnje pobjede nad Denijem, da bi Irfan u trenutku zapanjeno zastao i ublijedio. U dvorištu je parkiran plavo i bijelo obojan milicijski fićo.

„Netko je pao s krova!“ šapne Irfan užasnuto i panično stane trčati.

Dođemo u dvorište kuće zadihani, ja se prestrašeno osvrćući neću li negdje na tlu ugledati nečije izlomljeno tijelo, krv ili makar obris tijela ocrtan kredom na betonu, kao što sam vidjela u jednom kriminalističkom filmu. Ništa takvo, međutim, ne primjećujemo, nema ni tijela, ni uznemirenosti, ni suza, ništa što upućuje na nesreću kakva je pad s krova. Štoviše, odrasli mirno sjede za stolom i zamišljeno puše i srču vrelu kavu zabrinuto gledajući preda se. Tu su baka, djed, Senad, čika Boris i dva milicajca. Jedan je zabacio modru kapu na zatiljak, drugi je odložio na koljena.

„Šta je bilo?“

„Ništa, dušo, sve je u redu“, kaže baka i krene da će kao počesati nos kažiprstom, ali ja odmah prepoznajem njezinu naivnu i prozirnu namjeru da okupljene upozori da preda mnom ništa ne govore.

„Ajde, Ljerka, bogati, šta se izmotavaš“, naljuti se djed. „Trebalo djetetu sve reći.“

„Karlo!“

„Daj, šuti! Ljubice, dođi ovamo“, zovne me djed i ja sjednem do njega. On me pomazi po kosi i oprezno počne...

„Ljubice, štogod se dogodilo, ti se ne trebaš bojati. Uvijek ćeš imati svoju baku i djeda i mamu...“

„Ma, šta se dogodilo?“

Djed pogleda milicajce, pa čika Borisa, pa Senada i baku, pa mi tiho reče...

„Tatu su uhapsili u Moskvi.“

Odjednom svi za stolom zure u mene, čekaju moju reakciju, a ja ne znam što bih mislila. Ne znam što sam strašno očekivala da će mi djed reći, ali to svakako nije bilo da je...

„Moj tata...“

„Uhapšen u Moskvi“, klimne djed.

„Zašto? Je li nekoga ubio?!“ bubnem.

„Bog s tobom, mala!“ zgrane se baka. „Gdje će on nekoga ubiti?“

„Pa zašto onda? Moj tata je dobar čovjek, nikada nije nikome ništa.“

„Eh, ljubice“, zagrlj me djed sućutno, „to ti u Rusiji ništa ne znači. Boljševici samo dobre ljude i hapse.“

„Karlo!“ psikne ponovno baka pokazujući očima na milicajce.

„Ma, dobro je, Ljerka. Ovdje smo svi naši.“

„Sve je u redu, nastavnice“, klimne stariji milicajac, onaj s kapom na koljenima. Po onome *nastavnice*, sudim da mu je baka vjerojatno predavala u osnovnoj. I stvarno, ona ga oslovi po imenu.

„Dobro, Miro“, upita, „jesu li vama što rekli? Zašto su ga... to?“

Baka se kao snebiva upotrijebiti riječ uhapsili. Miro nemoćno slegne ramenima.

„Ako su štogod i rekli, do nas nije došlo. Objasnio sam vam, iz Sekretarijata vanjskih poslova u Beogradu su zvali najprije naše u Zagrebu, koji su mu tražili obitelj po adresi iz pasoša, a tamo su im valjda susjedi rekli da ste vi ovdje, pa su iz Zagreba zvali nas.“

Baka s razumijevanjem klimne, a meni treba nekoliko trenutaka da shvatim kuda je sve informacija putovala.

„Znaš što bi to moglo biti?“, javi se tada čika Boris, a mi ga svi s nadom pogledamo. „Lako bi moglo biti zbog košarke“, zaključi on autoritativno podižući prst. „Rusi ne mogu podnijeti da su izgubili od nas na Evropskom prvenstvu pa se sad osvećuju svakom Jugoslavenu koji im dopadne šaka. Još kad su naši slavili u Beogradu, ja sam znao da to neće tek tako završit.“

Po licima odraslih rekla bih da nitko pretjerano ne vjeruje u njegovu teoriju, ali uljudno kimnu, uvažavajući svačije mišljenje i spremnost da pomogne.

„A možda su mu štogod podmetnuli?“ javi se Senad zloslutno.

Od glagola *podmetnuli*, primijetim, svi su se smrznuli od straha. Kao da je bomba pala među nas.

„Pa šta su mu mogli podmetnuti?“ reče baka tjeskobno.

„A neke materijale, šta ja znam...“

Materijali su, čini se, još jedna vrlo opasna riječ.

„O, muko moja!“ zavapi baka Ljerka.

„Ako mu nisu podmetnuli, već će mu podmetnuti“, kaže djed.

„Daj ti šuti!“

„Šta ću šutiti, kao da se to ne zna. Ka-ge-be tako radi, kad nema ništa, a obično nema ništa, izmisli ti optužnicu i spakira te u zatvor, dok se ni okrenuo nisi. Koliko je Staljin njih tako, na pravdi boga, nizašta poslao u Sibir. Uzmi Solženjicina pa pročitaj. Ljudi su masovno nestajali. I sve normalni ljudi, kao ovaj moj zet...“

„E, i ja sam glupača kad ovo slušam“, reče baka ljutito pa demonstrativno ustane i ode u kuću.

„Danas si liječnik, inženjer, advokat, profesor“, nastavlja djed ne obazirući se na osipanje publike, „a sutra nitko i ništa u zatvoreničkom logoru u tundri. Nitko i ništa, moj dragoviću! Gori si od ovoga psa ovdje.“

Fišer znatiželjno nakrivi glavu.

„Baš tako, gori od psa. Na minus četrdeset kopaš smrznutu zemlju, a za jelo ti nema nego neka rijetka čorba od gnjilih krumpira. I tako dvadeset ili trideset godina, ako te prije ne dokrajči glad, bolest ili mučenje. Vidio bih ja vas, djeco moja, koliko biste vi to izdržali“, zaključio djed, kao da je sve te užase sovjetskog pravosudnog sustava on osobno proživio.

Četvorica muškaraca čine se iskreno impresionirani ovim izlaganjem, jer dugo nakon njega nitko ne prozbori ni riječ.

Sumrak se lagano spušta, iz gaja začuje samotno ćukanje. Irfan i ja pogledamo se u jednom trenutku s nijemom stravom u očima. Osjećam kako me on sada drugačije gleda, baš kao i baka, djed, Senad, čika Boris i milicajci, ja nisam više ona ista osoba otprije nekoliko sati. Nisam više balavica od koje će okrenuti glavu ako im se ne razgovara sa mnom, sada me slušaju, odgovaraju na moja pitanja. Tatino hapšenje u Moskvi učinilo me je važnom, zrelijom i pametnijom. Vjerujem da sam se čak i malo proljepšala.

„A ovaj...“, kaže iznenada milicajac s kapom na koljenima. „Taj vaš zet, je li on dosad imao nekih problema...? Jeste li vidjeli neke znakove kod njega... kako bih rekao...?“

„On?!“ zgrane se čika Boris. „Šta vam je, druže? Čovjek na mjestu, radio normalno svoj posao, kao vi i ja. Nikad on nikakvih... Ma, ni govora.“

„Dobro, ljudi, naši smo ovdje“, reče na to milicajac povjerljivo. „Ne pitam zbog ovo službe, nego onako, među nama rečeno. Nije bio politički sumnjiv?“

„Bio je politički ispravniji i od vas i od mene“, zaključí djed pa nabroji podižući palac, kažiprst i srednji prst. „Pod jedan, član Partije. Dva, dijete palog borca. Tri, stipendist Titovog fonda. Ja mislim da sam vam sve rekao. Ali, kako ne razumijete, kod Rusa vam to ne igra nikakvu ulogu. Nema tu logike. Možeš biti najpraviji na svijetu i završiti na dvadeset godina u Sibiru.“

„A da to nije, Karlo, zbog tebe?“ upita čika Boris. „Zbog mene?!“

„Mislim, ti uvijek pričaš... Boris plaho pogleda policajce. „Svašta pričaš, znaš i sam.“

„Ma, nije, nema to veze“, skromno će djed isprva, no onda ipak ne odoli pa reče: „Ali, opet, tko će znati.“

„Jest, kako da ne!“ vikne baka kroz kuhinjski prozor zajedljivo. „Zbog njega je Toni nastradao. Leonid Brežnjev, kad je čuo čiju je kćer oženio, lično je tražio da ga se uhapsi. Ajde, ljudi, bog vam dao, pođite kući. Nema ništa od vašeg blebetanja.“

Tiho je večeras u našoj kući. Ne čuje se djedov tranzistor, baka ne gleda televiziju. Došla je maločas u moju sobu da me pita hoću li večerati, ali meni nije do jela. Ne mogu jesti dok je tata u zatvoru. Ne bi bilo lijepo da se ja prežderavam, dok on sada negdje daleko tužno gleda mjesec kroz rešetke. Jadni moj tatica.

Ne poznajem nikoga tko ima tatu u zatvoru. Ima samo jedna Tina u mom razredu kojoj je tata umro od leukemije. S njom smo se svi, kada je došla u školu nakon nekoliko dana, mlitavo rukovali i kazali: *Tina, moje saučešće.*

Razrednica nas je upozorila da budemo pažljivi s njom. Vjerojatno je to slično. Vjerojatno će tako i sa mnom druga djeca biti oprezna, paziti da ispred mene ne spominju ništa što se tiče očeva i zatvora. Možda Tinu i mene razrednica stavi da sjedimo u istu klupu.

Uto do mene dopre jedva čujan razgovor iz kuhinje. Prepoznam mamin glas i u trenutku me preplavi gnjev. Skačem s postelje i

obuvam se.

„Jesi napokon došla, kravo jedna?!“ govorim joj već s vrata ljutito.

„Alenka?!“ zaprepasti se baka, a mama, umorna, zabrinuta lica, pogrbljena na kuhinjskom stolcu sa smeđom torbom u krilu, samo me iskolačeno pogleda.

„Sram te bilo“, kaže baka, „kako to razgovaraš s mamom?“

„Mene da bude sram?! Pitaj je gdje je bila danas? Reci im“, okrećem se mami. „Reci im gdje si danas išla sa svojim ljubavnikom, prasice jedna bezobrazna?“

„Alenka, dušo...“ počne mama strpljivo.

„Nemoj ti meni *Alenka, dušo*, ja sve znam. Sve sam ja vidjela. Čekao te je u autu dolje na cesti. Ti šetaš s ljubavnikom, dok tata...“, tu me glas izda i stanem ridati. „Tata u Sibiru kopa smrznutu zemlju“, jedva uspijem protisnuti kroz jecaje.

„Evo ti sad tvoj Solženjicin“, reče baka djedu prijekorno.

„I jede juhu od gnjilih krumpira.“

Mama se slabašno nasmiješi.

„Smiješ se?! Tebi je to smiješno?!“

„Alenka, mišu...“, kaže ona pa ustane i krene prema meni.

„Ne prilazi mi. Nevjernice! Prasice jedna nevjerna!“ viknem ja kroz suze pa otrčim stepenicama u sobu, zalupim vrata i naslonim se leđima na njih.

„Alenka, ljubavi, otvori“, moli me mama s druge strane vrata.

„Neću! Gubi se!“

„Alenka, mama je danas morala u Zagreb u bolnicu.“

„Lažeš!“

„Zbog jedne djevojčice koja treba na operaciju.“

„Da, da, kako da ne!“, viknem ja podrugljivo. „Sve ti vjerujem.“

„Onaj čovjek kojega si vidjela, moj prijatelj...“

„Misliš, ljubavnik?“

„Moj prijatelj, njegova djevojčica je...“

„Bio ti je dečko u gimnaziji.“

„Otkud ti to znaš?“

„Nije važno, znam. Sve ja znam. Još uvijek ga voliš.“

„Ma, ne volim ga, dušo moja mala. Volim samo tebe. I tatu. A čovjek mi je došao jer je njegova djevojčica bolesna i zamolio me da

pogledam nalaze. Ovdje u domu zdravlja su joj postavili krivu dijagnozu...”

„Držala si ga za ruke!“

„Držala sam ga za ruke jer mu je bilo teško i plakao je. I meni bi bilo teško i plakala bih da se ti razboliš.“

„Sad skrećeš s teme“, kažem ja, malo se pokolebavši.

„A ti meni ideš na živce. Djevojčica je bolesna, treba je operirati i ja sam nazvala prijatelja kirurga, a on nas je naručio da dođemo u bolnicu na pregled. Zato sam danas išla u Zagreb, glupačo mala.“

Razmišljam nekoliko trenutaka o njezinim riječima.

„Alenka, jesi tu?“

Pustim je u sobu, a ona me zagrlji. Plačem u njezinu krilu. „Ludo jedna“, kaže mama mazeći me po kosi, a meni se sve skupilo pa plačem, i plačem, i plačem, i plačem.

„Ajde, sve će biti dobro. Sve će biti dobro, bebice moja mala“, ponavlja mama ljubeći me u tjeme.

Čitavim krajem s ovoga našeg brijega odjekuju udarci alata. Gore na krovu netko dvaput mlatne čekićem, a jeka nakon pola sekunde izdaleka vrati jedva čujno - *tak! tak!* Skoro će podne, mama i ja u dvorištu igramo *Čovječe, ne ljuti se*.

„Oprosti, a otkud ti znaš za Matka i mene?“

„Ha! Opet šestica. Jedan, dva, tri, četiri...“

„Aleeeenkaaa“, zapjeva ona. „Pitala sam te nešto.“

„Našla sam tvoj spomenar“, kažem ponovno bacajući. „Zanimljivo... Prčkaš po mojim stvarima. Je li to znači da ja isto tako mogu čitati tvoj dnevnik?“

„Otkud ti znaš da ja pišem dnevnik?“

„Pa mislim, ne znam...“, zbuni se ona, tresući kockicu u ruci. „Ali, da pišeš, da li bih ja to smjela pročitati?“ Pogledam je sumnjičavo.

„Čitala si moj dnevnik!“

Ona veselo podigne obrve.

„Jesam, pa šta! I ti si čitala moj spomenar.“

„To nije isto“, rečem ja bacajući i pomičući figuricu za četiri polja.

„Kako nije isto? Daj mi kocku...“

Baci i dobije tri, upravo da sruši jednog mog zelenog čovječuljka.

„Laku noć, momak!“ reče zločesto, a onda nastavi: „Zašto je moj spomenar manje vrijedan od tvog dnevnika?“

„Nje manje vrijedan, nego si ti odrasla. Ti bi se morala ozbiljnije ponašati.“

„Ma, gledaj ti pametnjakovičke. A ja ne smijem biti malo blesava?“

„Ne smiješ, ti si mama.“

„E, pa da te obavijestim, i mame su nekada blesave. Igraj!“

„Mama, što se to dogodilo s tatom?“ upitam je zabrinuto.

„Ništa“, kaže ona. „To je sigurno neka greška.“

„Je li stvarno tako misliš, ili to kažeš samo da mene utješiš?“

Ona me ozbiljno pogleda i prizna...

„Ne znam, sunce. Ne pada mi na pamet što bi to moglo biti. Možda su ga zamijenili s nekim? Možda je skrivio nešto što nije znao da ne smije? A možda su opet njegovi u poduzeću nešto zeznuli?... Hiljadu stvari mi je sinoć prošlo kroz glavu. Ne znam što bih ti rekla.“

„Djed kaže...“

„Pusti djeda, on lupeta.“

„Alenka“, zovne me baka iz kuhinje, „otiđi reci radnicima da siđu užinati.“

Ljestvama se s hodnika na katu penjem do kvadratnih vrata na stropu. Nekoliko puta u posljednja dva dana bila sam gore, ali se još uvijek ne mogu naviknuti da će me, kada podignem poklopac, umjesto polumračnog tavana dočekati plavo nebo i oblaci. Izvirim i zapanjim se pogledom, vrhovima krošanja, sitnim kućama u daljini i rijekom što vijuga kroz ravnicu.

Radnici su na jednom kraju počeli postavljati konstrukciju krova od grubo tesanih borovih greda. Trojica njih i sada rade. Jedan je metrom odmjerio komad grede, uzeo olovku iza uha i zabilježio, a druga dvojica predano pilaju. Začujem uto neko tiho otegnuto pjevanje iza sebe i okrenem se, a tamo, gotovo na samom rubu tavana, Senad, Irfan i Emir, s nekim bijelim kapticama na glavama, kleče izuveni i saginju se, sva tri kao jedan, čelom dodirujući pod. Zatečena ovim prizorom, na trenutak se uopće ne mogu sjetiti zašto sam došla.

„Baka me je poslala da vam kažem da dođete užinati“, kažem naposljetku smeteno i gotovo pobjegnem odozgo.

Drhtavih koljena spustim se niz ljestve, pa stepenicama u prizemlje, utrčim u kuhinju pa usplahirenim šapatom pričam djedu što sam vidjela. Čak se i spustim na kuhinjski pod da mu pokažem. Baka se užasnuto ukipila kraj štednjaka, ali on ne nalazi baš ništa čudno u onome što sam mu ispriповjedila.

„Pa mole se Bogu, ljubice“, reče djed jednostavno. „Oni se mole na jedan, a mi na drugi način.“

„Eh, i ti...“, pobuni se, međutim, baka. „Tebi je sve svejedno.“

„A šta će mi smetati? Da se ljudi mole?“

„Nije ovo muslimanska kuća.“

„U ovoj kući, Ljerka, nikad se nije pitalo tko je čiji, nego se uvijek lijepo primalo, i Židove, i pravoslavce i muslimane, kao i naše. Zapamti, ljubice, što će tebi tvoj djed kazati“, završi on svečano, okrećući se meni, „prijatelj je mio ma koje vjere bio. Neka oni mole, pa neka nam i Alah čuva kuću. Ja bih se, da se mene pita, doduše, uvijek prije pouzdao u gromobran, nego u blagoslov, ali svakomu svoje.“

Poglavlje osmo

nije za one slabijih živaca. Počne pod kišom indijanskih strijela, nastavlja se razbijanjem međunarodne krijumčarske bande i završava krvavom tučnjavom

Mama mi je oduzela *Avanturiste*, jer da mi zbog šund literature budalaštine padaju na pamet. To da sam ja pomislila kako ona vara muža krivnja je, misli, samo bolesne mašte Harolda Robbinsa. Baka se na to ponudila da će naći neku lijepu i poučnu knjigu, baš za djevojčice moje dobi, a ja sam pretrnula od užasa, jer za knjigu upravo nema gore preporuke od toga da je *lijepa, poučna i baš za djevojčice moje dobi*. Ipak, moram priznati da sam očekivala nešto gore od *Tajne krvavog mosta*. Knjiga zapravo uopće nije loša.

Irfan i ja čitamo, svatko na svojem kraju deke, pod krovom od ljeskovog granja. Zadubljeni u štivo, on u *Galaksiju*, ja u Zagorku, gotovo i ne razgovaramo. Gdjekad ga samo kradom pogledam. Glava mu je kraj mojih koljena, jer je legao na leđa, podigao noge uvis i naslonio ih na stražnji zid logora. Neobični je položaj, objasnio mi je, izabrao zbog bolje prokrvljenosti mozga.

„Ne kopaj nos“, prekorim ga.

„Ne kopam, samo sam se krenuo počešati.“

Suha grančica jedva čujno krene negdje u gaju.

„Jesi čuo?“ šapnem.

„Mhm.“

„Deni, znamo da si tu!“ viknem.

Deni, ako je to on, ne odgovori. Zvjeram između stabala ne bih li ga negdje ugledala. Desno od logora kao da se malo zanjihala paprat, ali onda opet, začujem sitno šuštanje lišća na drugoj strani.

„Gdje je?“

Irfan stavi prst preko usta da šutim pa ostavi *Galaksiju*, spusti noge i osovi se u čučanj pozorno osluškujući.

„Deni, pazi da ti ja ne bih došao!“ vikne.

Strijela fijukne kroz zrak i ukoso se zabode u tlo ispred logora.

„Gađa strijelama! Gađa strijelama!“ zaderem se panično, povlačeći se u zaklon u kutu naše nastambe.

Deni se odnekud veselo zacereka.

„Napravi to još jednom“, zaprijeti Irfan, „i sve ću ti kosti slomiti.“

Kroz šumarak se prolomi grlen indijanski ratni poklič, a Irfan podigne glavu u smjeru glasa i napokon ga otkrije. Pokaže mi prstom iza jednog hrasta.

„Smrt bljedolikima!“ vikne Deni.

„Nemoj da ti bljedoliki zube razbije.“

Još jedna strijela doleti, odbije se od stabla i padne na tlo, a Irfan iskoči iz logora i pognut se zaleti put Denija. Čuje lomljenje grana i šuštanje suhog lišća otamo, kao da se netko valja po tlu.

„Irfane, šta ti je, pa zezao sam se! Irfane, ej!“

„Glupane, mogao si oko nekome iskopati.“

Otrčim do njih i u plitkom jarku nađem Denija kako se bespomoćno koprcsa s nosom u vlažnom gnjilom lišću, dok mu Irfan sjedi na leđima i zavrće ruku.

„Aaa!“

„Je li boli, Indijanac?“

„Boli. Aaa!“

„Irfane, pusti ga“, zamolim ja milostivo za život američkog starosjedioca.

„Neću, neka se preda. Glupane, je li se predaješ?!“

„Aaa!“

„Irfane, pusti ga, tko ga šljivi.“

„Predaješ li se, Indijanac?!“

„Deni, predaj se.“

„Aaa! Predajem se!“ popusti napokon Deni, a Irfan ustane i prezirno ga gurne nogom. Poraženi indijanski ratnik ostane ležati na tlu duboko dišući. Ugledam mu jednu suzu na zamazanom licu i bude mi ga žao u jednom trenutku. Poznajući ga, znam da se uistinu samo zezao. Zapravo se došao pomiriti s nama. Ali, njegov je napad, s druge strane, neoprostiv i zauvijek ga isključuje iz našeg društva. Ne znam što bi Deni trebao napraviti da prijeđem preko toga da je Irfana i mene gađao strijelama. To je tako glupo, tako... tako... pa ne znam što bih rekla. Nečuveno! To je prava riječ - nečuveno!

„Ovo je samo opomena“, kaže mu Irfan surovo. „Vidim li te još jednom ovdje... vidim li te...“, zastane da razmisli, a onda ne osobito slavno zaključuje: „bolje da te ne vidim.“

Okrenemo se i ostavimo ga.

„Nije ovo još gotovo, glupani! Još ovo nije gotovo! Vidjet ćete vi još Denija!“ prodere se Deni junački nakon što smo nas dvoje uzmakli na razumnu udaljenost.

„Pusti ga“, šapnem Irfanu.

Poštar na biciklu pojavljuje se u predvečerje s brzojavom za mamu. Svi u dvorištu sa zebnjom je gledamo kako drhtavim rukama otvara omotnicu i izvlači list. Čita kratki tekst, a onda rukom na ustima zaustavi jecaj.

„Ajme meni“, baka će prestrašeno.

„Pustili su ga“, kaže mama kroz suze.

„Pustili?!“ vikne djed, a mama zaklima grizući donju usnu.

„Sletio je u Beogradu“, nastavi malo se pribravši. „Sutra dolazi ovamo.“

„O, hvala ti, Bože!“ zahvali baka grimiznim oblacima.

Već nekoliko dana zbog radova na krovu ustajem u zoru. Jutros prvi put nisam zažalila zbog toga.

Tata je došao malo iza pet. Pojavio se iza zavoja umorno vukući noge, baš kad sam ja doručkovala u dvorištu. U prvi tren nisam sigurna da je to on, sjene su mračne u ovo doba. Zagledam se bolje i pomalo prepoznajem njegovo lice i hod, šarenu košulju kratkih rukava.

„Tata!“ zaderem se razdragano i pohitam mu u susret, a i on, kad me je vidio, potrči k meni.

„Tata!“

„Pile moje“, kaže tata grčevito me stiskajući.

I mama uto istrči iz kuće pa nas oboje zagrlji. Plače i ljubi ga.

„Dobro je, Jelena“, umiruje je on. „Sve je dobro.“

Zatim se ljubi s bakom i djedom.

„Neprijatelj Sovjetskog Saveza!“ kaže djed zadivljeno. „Svaka čast!“

Tata izmučeno odmahuje rukom pa se spušta za stol. Neobrijan je i prljav i čini se da danima nije promijenio odjeću.

„Jesi jeo štogod?“ pita ga baka.

„Jedan sendvič, sinoć u Beogradu na stanici.“

„Sad ću ja“, reče baka i otrči u kuhinju.

„Nemaš stvari?“ primijeti mama.

„Pomalo, dušo. Sve ću ti ispričati.“

I ispriča nam malo kasnije, pohlepno jedući kajganu sa slaninom, pa kulena i mladog luka, pa torte od sira i dva komada savijače s jabukama.

Putovao je, dakle, u Sovjetski Savez i još na aerodromu *Seremetjevo* preznojavao se da ga ne uhvate zbog onoga što nosi skriveno u rublju na dnu torbe. Nisu ga uhvatili, ali danas nagađa da je lako moguće da su sovjetski organi sigurnosti znali što je u torbi, ali da su ga pustili da se prvo sastane sa suradnikom i onda razbiju čitavu njihovu ilegalnu mrežu.

Odsjeo je, kao i obično, u hotelu *Rusija*. Od recepcionera se diskretno raspitao za svoju vezu. Jednog konobara, Sergej se zove. Sergej, Serjoža, nasmijan je i okretan mlađi dečko, kovrčave vrane kose i tamnijeg tena, koje ima zahvaliti majci, što je podrijetlom iz Kirgiške Sovjetske Socijalističke Republike. Na recepciji je tata saznao da Serjoža ne radi. Uspaničio se kad je to čuo, pomislivši da su konobara uhapsili. Već je pomislio da se nekako riješi opasnog materijala koji je krio u prtljazi, među gaćama i potkošuljama. No, sve je, ustanovilo se, bilo u redu. Sergej je bio s djevojkom nekoliko dana u željezničarskom odmaralištu u Krimu. Sergejev tata je, naime, vlakovođa.

I tako, njih dvojica su se sreli jednom za večerom. Nisu, razumije se, ništa govorili, nego je samo tata njemu krišom gurnuo papirić u tanjur, ispod ostataka dimljene jesetre, a Serjoža je odgovorio nešto kasnije ceduljicom u tanjuriću s kriškom šarlotke, tradicionalne ruske torte s piškotama i voćnom kremom. Našli su se nekoliko sati kasnije, malo iza jedan u noći, u tatinoj sobi. Ni tu, nije potrebno upozoravati, nisu ni glasa pustili, zbog brojnih prislušnih uređaja kojima su ozvučene sve sobe u hotelu *Rusija*. Tata je bez riječi upravo izvadio paket iz torbe, a Sergej je izvukao zavežljaj koji je skrivao ispod modre konobarske jakne, kada su se vrata s treskom otvorila i u sobu, s crnim ruskim revolverom marke *Nagan* u ruci, upao mlađi inspektor u civilu u pratnji dvojice uniformiranih pozornika.

Tata je načas pomislio da skoči kroz prozor, no srećom se, s onom mrvicom razuma s kojom je u tom trenutku raspolagao, sjetio da su na šestom katu. Nije bilo izlaza. Uhvaćeni su na djelu. Arkadij Renko, kako se naime zvao mladi inspektor, ulovio je sovjetskog državljanina upravo u trenutku kada je ovaj sa strancem trampio kilogram najfinijeg kaspijskog kavijara i litru gruzijskog konjaka za malu vrećicu *vegete*.

„I zato su te uhapsili?!“ zaprepašteno će djed. „Zbog *vegete*?“

Tata tužno zaklima. Mama se objesno zacereka, a on je prijekorno pogleda.

„Oprosti“, kaže mama, jedva suzdržavajući kikut.

Vrećica od pola kile žutog industrijskog začina, izvanredno cijenjenog na istočnoeuropskim crnim burzama, tatu je stajala trideset šest sati u pritvoru, a kako će završiti konobar u hotelu *Rusija*, strah ga je i pomisliti. U pritvoru se tata sprijateljio s jednim tetoviranim Uzbekom, što je pobio cijelu obitelj, i jednim Cukčem, kojeg su priveli zbog protuprirodnog bluda, jednim Gruzijcem, varalicom, i jednim Tadžikom, konjokradicom. Od njih je, nažalost samo teorijski, naučio nekoliko vještina potrebnih za preživljavanje u zarobljeništvu u Sibiru, kako naoštiti žlicu, načiniti rakiju od otpadaka, kako sakriti sat, prsten, zlatno nalivpero i druge osobne dragocjenosti u analni otvor...

U ćeliji su svi zazirali od jednog bjeloruskog zubara što je čekao suđenje po optužbi da je imperijalistički špijun.

Naš ambasador pokušao se zauzeti za tatu, ali sovjetske vlasti, u posljednje vrijeme zbog nečega neobično naoštrene na švercere, bile su neumoljive. Jugoslavenski inženjer naposljetku je ipak dobio samo doživotni izgon iz prve zemlje socijalizma. Srdačno se oprostio od Uzbeka, Cukča, Gruzijca i Tadžika i kazao im da svakako navrate ako ikada budu dolazili u Jugoslaviju, a onda ga je milicija iz ćelije otpratila ravno na *Seremetjevo*. Nisu mu čak ni njegove stvari dali da pokupi iz hotela.

„Zbog *vegete* u zatvor“, zaključio djed i sve nas svečano pogleda. „Eto kakva je to zemlja i kakav je to jedan neljudski režim.“

„Jest“, složi se tata.

„Pa jesam ti ja to uvijek govorio, buzdovane jedan buzdovanski. E, neka sam i ovo dočekao“, okrene se djed baki, „da je ovaj naš zet

napokon progledao.“

Životi su nam se vratili u svoja korita i iduća dva dana nastavili teći spokojno i lijeno kako bi i očekivao u jednom ljetnikovcu u šumi. Slomljeni stol za ping-pong radnici s krova u kratko su vremena vješto osposobili i svako malo silazili u dvorište da s tatom odigraju partiju ili dvije do dvadeset jedan, a tata je u višim razredima osnovne škole i čitavu gimnaziju trenirao stolni tenis, pa ih je uvjerljivo i bez osobita napora pobjeđivao, neumjereno se hvalisajući time. Krov je, inače, unatoč sportskim izletima krovopokrivača, krasno napredovao, u jednom kutu već se zacrvenilo nekoliko redova novih crepova. Takav polet u gradnji dijelom smo zacijelo bili dužni i baki, koja je radnicima malo obogatila prehranu, nabavivši negdje prave bosanske sudžukice i suhu govedinu.

Deni se više nije pojavljivao, osim što sam povremeno imala neki osjećaj da nas odnekud gleda.

U kinu je čak i za ovih ljetnih dana ugodno svježije. Tek nas je desetak možda u dvorani, na projekciji od šest do osam. U hrpicama opušaka i otpadaka od koštica i gdješto sasvim nerazgovijetnoj grmljavini iz razglasa, gledamo *Kapetana Mikulu malog*. Meškoljim se na rasklimanoj drvenoj stolici iskosa pogledavajući Irfana, a on je, čini se, sasvim okupiran događanjima na platnu. Domislim se naposljetku malom lukavstvu, da sačekam da se dogodi nešto napeto i tobože prestrašeno zgrabim Irfanovu ruku na rukohvatu. Vrebam priliku dok mi srce ubrzano lupa i već sam, mislim, sasvim blizu da to učinim, a onda iznenada pukne filmska vrpca i u kinu se upali svjetlo.

Kada film ponovno počne, više nemam hrabrosti. Štoviše, sama se sebi činim smiješna i drago mi je da nisam napravila nešto tako prozirno i djetinjasto.

„*Mein Got, das istfricsh!*“ ponavljamo kasnije, neobuzdano se smijući, najbolju šalu iz filma. Nije mi bilo jasno kada su se svi u školi cerekali tomu, ali danas moram priznati da je prizor njemačkog oficira s govancem u ruci i njegov zapanjeni uzvik uistinu nešto najsmješnije što sam ikada vidjela.

*Kad je vojska tabor udarila, zapjeva Irfan, a ja mu se pridružim...
Sve delije odreda junaci.*

„Mislila sam da ću se rasplakati kad je djed poginuo.“

„Jest“, složi se Irfan, „to je bilo tužno.“

„Svidio mi se film.“

„I meni.“

„Onaj što prevodi Nijemcima, onaj sa šešišrom, ne znam da sam ikada vidjela odvratniju njušku...“, blebećem ja, a on se odjednom uozbilji i ukipi.

„Vidi, vidi, tko tu šeta!“ vikne Deni prezirno. „Bosančeros i Purgerica!“

Nedaleko od rijeke, u jednoj maloj prašnjavoj ulici omeđenoj ruševnim prizemnicama, trulim plotovima i voćnjacima, dočekali su nas on i još petorica, šestorica, čitava banda naoružana dugačkim letvama i nunčakama.

„Tko je vas pustio na naš teritorij?“ prodere se Deni bahato.

„Šta nas ima tko puštat? Svatko ima pravo ići gdje hoće“, odgovori im Irfan odvažnim glasom, dok ja oduzeta stojim kraj njega. Vjerojatno bih uhvatila bježati, ali tako me strah da uopće nisam sposobna razmišljati i gotovo ne osjećam noge.

„To ti misliš, Bosanac!“ vikne tamo netko. „To ti misliš!“

Učini mi se da je to onaj gad Kovačević, Kova, ali mrak se pomalo spušta i nisam sigurna.

„Ti misliš da možeš samo tako doći ovdje i izigravati frajera. Čak i tući naše ljude. E, pa malo si se prevario, Bosanac. To u nas ne prolazi nekažnjeno.“

Kovačević je, sada jasno prepoznajem njegov glas i, prema slablašnom svjetlu sunca koje gasne iza kuća u daljini, vidim siluetu njegove čupave glave.

„On je izazivao. Prvi je počeo“, reče Irfan.

„Gađao nas je strijelama“, kažem i ja, napokon došavši do glasa.

„Nemoj srat, Bosanac. I ti i ta tvoja Purgerica“, kaže Kovačević i prijeteći izađe ispred bande. „Začepite gubice, jer ovdje nemate pravo glasa. Nemate pravo ni biti ovdje.“

„Ovo je naš teritorij!“ javi se Deni otraga.

„Deni, kukavico!“ doviknem mu.

„Kova, razbij ga!“ zaurla tada netko iz njihove gomile.

„U-bij ga, Ko-va!“ prodere se netko muklo, navijački.

Kovačević, osokoljen njihovom podrškom, prodorno krikne, napravi nekoliko brzih i odsječnih pokreta uprazno, a onda stane izazivački, u laganom čučnju, napola pognut, s jednom sasvim ispruženom rukom, a drugu malo povijajući u laktu, raširenih prstiju, baš kao Bruce Lee.

„Pazi se, čula sam da ima crni pojas“, upozorim Irfana šaptom.

„Ko-va, maj-sto-re! Ko-va, maj-sto-re!“

Izmaknem se, sasvim nehotice, dva koraka od Irfana unatrag, dok mu se Kovačević, netremice ga promatrajući, približava tihim, mačjim koracima, na vrhovima prstiju. A moj prijatelj šahist gleda, gleda, gleda... i onda, očito nevičan profinjenijem borilačkom umijeću, brzo se zaleti i širokim zamasima ruku dvaput ga bubne šakama u glavu, da ovaj zatetura nekoliko koraka unatrag.

„To, Irfane!“ zacičim ja bodro.

Ali, Kovačević se brzo sabere i zaleti se na Irfana pa ga svom snagom odgurne da ovaj gotovo padne. Na to se obojica pograbe i stanu potezati za majice i bezumno vitlati rukama i nogama, ne gledajući gdje udaraju. U klupku udova na trenutke ni ne raspoznajem koji je koji.

„Šta čekate?! Šta čekate?!“ vikne uto Kovačević.

Ipak, nekoliko trenutaka svi tamo još nepomično stoje i neodlučno gledaju tučnjavu, da bi napokon Deni brzo prišao i letvom odalamicom Irfana po ruci. Irfan zaurla od boli i to kao da je znak na koji se čitava dječaćka banda zaleti i baci na njega.

Ja počnem vrištati i pozivati pomoć.

„Upomoć, ljudi! Upomoć! Ubit će ga! Ljudi!“, dozivam izbezumljeno i odnekud doista vičući dotrče dvojica odraslih, a razbojnici se razbježe niz ulicu i kroz voćnjake.

„Ubili su ga! Ubili su ga! Ubili su ga!“ kričim gledajući Irfana koji je raskrvavljene glave beživotno ostao ležati u prašini.

Poglavlje deveto

pripovijeda o jednom poljupcu, i kako se psu vratio izgubljeni čovjek, i kako u selima oko Niša nitko ne govori engleski, a onda sve završi bijesom i suzama

Čitam upute za umjetno disanje, s crtežom muškarca koji leži zabačene glave i drugoga koji je kleknuo do njega i nagnuo se kao da će ga poljubiti. Proučavam znakove za uzbuđivanje u slučaju požara, poplave i zračnog napada. Savjet građanima da redovno peru ruke. O strop čekaonice, između dvije bijele plitke duguljaste plastične kutije s neonskim svjetlom, obješena je limena pločica s crveno prekrštenom cigaretom i malo dalje još jedna s natpisom *Tišina*. Tu su moj tata i djed, Senad i Emir, maločas je došao čika Boris, a mama je ušla unutra, u ambulantu, da vidi može li što pomoći.

„Oprosti, prijatelju, ne znam što se to dogodilo. Ja nisam tako odgajao svoju djecu“, ispričava se Boris Senadu. Ponovio je to valjda treći put u posljednjih petnaest minuta. „Vidjet će on svoga boga kad dođe kući.“

A to je kazao valjda deset puta.

Senad nervozno šeta s kraja na kraj prostorije, a na Borisove isprike prijateljski, premda malo odsutno, klima glavom. S restoranske terase, koja je preko puta doma zdravlja, čuje se Mišo Kovač...

Odvest ću te na vjenčanje ovoga ljeta

Ruže će za tebe rasti

Kamen će za tebe cvasti

Tamo daleko od svijeta imat ćeš dom...

Mama napokon izlazi, s poderanom, prašnjavom i krvavom Irfanovom odjećom u rukama, i već s vrata umirujuće se nasmiješi i trepne Senadu, a mi zabrinuto ustajemo s klupa.

„Dobro je“, kaže, „zašili smo mu ranu na glavi i to je izgleda najozbiljnije što se dogodilo. Rendgen ne radi, ali po onome što smo mogli vidjeti, nema lomova, nego su samo kontuzije... masnice“, pojasni ona, „i ogrebotine koje će proći za nekoliko dana. Liječnik mu

je dao injekciju protiv bolova pa je zaspao. Bilo bi dobro da za svaki slučaj preko noći ostane ovdje.“

Irfanov tata poslušno klimne, vidljivo mu je laknulo. „Mama“, javim se, „mogu li ga ja kratko vidjeti.“

„Nemoj, ljubavi, sada, zaspao je. Sutra ćete se igrati.“

„Molim te! Molim te, mamice, samo pet minuta.“

„Pustite je“, kaže Senad, „ona je bila s njim.“

„Odvedi je, Jelena“, podrži me i tata.

Mama nas nezadovoljno pogleda, prijekorno cokne jezikom i u nevjerici zavrti glavom, kako već liječnici čine kada pacijenti i članovi njihovih obitelji ne mare za bolničku disciplinu i red, a onda ipak glavom pokaže da pođem za njom. Kroz ambulantu hitne pomoći, pa kroz labirint opustjelih hodnika odvede me do bolesničkog dijela s nekoliko soba i ostavi pred jednim vratima.

„Nemoj paliti svjetlo.“

Soba je izvana plavičasto osvjetljena svjetlom ulične lampe. Sam u četverokrevetnoj sobi, na ležaju do prozora, Irfan mirno spava na leđima, pokriven plahtom do prsiju. Tjeme mu je u zavojima, kao da je stavio okruglu bijelu kapicu na glavu. Glavu je lagano okrenuo prozoru pa mu dođem s te strane i gledam natečenu modru masnicu pod okom, rasječenu usnu, dugu poprečnu modru mrlju na ramenu. Pomazim ga nježno po obrazu, a on se ne pomakne. Onda podignem glavu i pogledam je li me tko gleda. Pred vratima nema nikoga. Spustim se i poljubim mu lagano rastvorene suhe usne. Vrhom jezika čak mu sitno dodirnem gornju usnu i malo mi se zavrti od vrućeg zraka koji izdiše.

To je prvi put u životu da sam se poljubila s nekim dečkom i ne znam jesam li razočarana ili je stoput ljepše nego što sam očekivala.

Djed je za lektiru tati donio Aleksandra Solženjicina, *Odjel za rak* i *Jedan dan u životu Ivana Denisoviča*, a tata gleda mamu i zakoluta očima.

„Lagano štivo“, šapne on podrugljivo. „Baš za godišnji.“

Mama mu se nasmiješi.

Još samo danas i sutra smo u B, a onda idemo u Tučepe na more, a ja već znam, nedostajat će mi ovo ovdje, više nego ikada prijašnjih godina.

Krov je skoro sasvim gotov. Svježe se crveni na vrhu kuće, potpuno neskladan s oronulim pročeljem, čini se kao neka starica s raskošnim crvenim šeširom.

„Idemo, velemajestore“, kaže djed poletno noseći šah pod rukom.

Irfan je zbog šavova na glavi dobio poštedu od posla na krovu, ali udarac baš nimalo nije oštetiio njegove malene sive ćelije, jer i dalje bez problema rastura mog djeda Karla.

Popodne nam u goste dođu Matko i njegova djevojčica, koja se uspješno oporavlja od operacije i sada joj je puno bolje.

„Joj, Matko, pa stvarno...“, kaže mama negodujući zbog cvijeća i bombonjere koje je Matko donio.

Popiju kavu u dvorištu, Matko i moj tata i moja mama, a ja znatiželjno gledam kartonske korice koje je Matko donio sa sobom, a imao ih je i onaj dan pred hotelom, korice za koje sam mislila da sadrže ljubavna pisma i slike. Krišom virnem dok me nitko ne gleda i, naravno, unutra nađem hrpu medicinskih dokumenata.

Baka je Sandri, Matkovojoj kćeri, darovala neku svoju staru lutku koju je tko zna kad sačuvala, pa se nas dvije malo igramo u dvorištu. Simpatična curica.

Predvečer istoga dana neki stariji odrpan muškarac dođe prositi hranu u nas, a Fišer, samo što ga je vidio, razdragano zalaje i potrči mu u susret.

„Pa gdje si ti bio, mali moj. Propalico jedna! Sram te bilo, onako me ostaviti i otići“, tepa prosjak psu mazeći ga po ušima i ljubeći.

„To je tvoj pas?“ upita djed.

„Moj, bogme. Nego mi bio negdje odlutao.“

„E, moj prijatelju“, prijekorno će djed, „ne znam ja tko je kome tu odlutao, ti njemu ili on tebi.“

„Kako se pas zove?“ upita mama.

„Bobi“, kaže muškarac.

„Bobi Fišer“, kažem ja pa pogledam Irfana. „Ajde, pa nisi bio daleko.“

Baka je prosjaku zamotala kobasicu i komad kruha, a djed mu dao pet hiljadarki i on je otišao sa psom, koji je za njim žudno skakao gledajući ga kako jede.

„E, neka smo ga se riješili“, reče, gledajući ih, moja baka, osvjedočena prijateljica životinja.

„Ma, onaj Borisov mlađi, kako se ono zove...“, kaže odjednom djed. „Denis“, podsjeti ga mama.

„Sve od one večeri nema ga kod kuće. Boris i Mladenka izludili od brige. Tri dana prošlo, a njega nigdje. Nema ga u rodbine, nema ga u prijatelja, nitko živ ga nije vidio. Već se misle da u novine daju da ga traže.“

Meni tada nešto padne na pamet pa skočim i stazom kroz šumarak otrčim do Denijeve kuće.

„Teta Mladenka!“ viknem njegovoj mami, koja za stolom pred kućom guli krumpire. „Teta Mladenka, mislim da znam gdje je Deni. Meni je pričao i zamolio me da nikome ne kažem.“

Teta Mladenka me pogleda s nadom u očima.

„On vam je išao u Legiju stranaca.“

„Gdje je išao?“ javi se čika Boris izlazeći iz kuće.

„Pričao mi je kako će pobjeći u Legiju stranaca. Rekao je da će ići nekim teretnim vlakom. Odozdo će se uhvatiti vagon.“

Njih dvoje se zabrinuto pogledaju. Nekako mi se čini da im baš i nisam pomogla s ovim što sam rekla i bude mi žao što sam došla.

Okrenem glavu od njih i ugledam na tlu nove betonske utege u kanticama od *Podravkine* miješane marmelade, s naslikanim ozarenim dječakom umazanih usta, i iznenada mi se nekako učini kako je bilo strašno davno kada smo ih ono pravili. Kao da oni pripadaju nekom drugom životu, nekoj izgubljenoj, zaboravljenoj sreći.

Sutra putujemo zorom, da izbjegnemo gužvu na cesti i ne skuhamo se u autu. Mama je već spakirala gotovo sve naše stvari, braneći se od bake koja nam pokušava u prtljažnik utrpati dvadeset jaja, šunku, jedan okrugli sir, vrećicu paradajza, staklenku džema od višanja, bocu šljivovice i još jednu sa sokom od drenjina.

„Ženo božja, pa gdje ću s tim? Smijat će mi se ljudi da sam cijelu špajzu donijela na more.“

„Uzmi, uzmi. Tko nosi, ne prosi.“

„Uzmi, Jelena“, dobaci djed podrugljivo, „inače ćete krepati od gladi. U Tučepima su jaja samo na televiziji vidjeli.“

„Ajde, ti, stari, šuti“, obrecne se baka.

„Opa, počeli smo se i vrijeđati“, kaže djed veselo i namigne Senadu, kojemu je maločas platio za obavljene posao pa sada sjede pod orahom i zadovoljno gledaju put krova.

Irfan i ja s druge strane stola kartamo crnog Petra. On je meni napisao svoju adresu u Tešnju, a ja njemu svoju zagrebačku.

Dolje u dnu dvorišta odjednom se pojavljuje čika Boris. Vodi sa sobom Denija, svečano mu držeći ruku na ramenu, a ovaj je kao malo pokunjen i gleda dolje.

„Dobar dan, ljudi“, pozdravi čika Boris.

„Dobar dan, Borise. Što ćeš popiti?“ ponudi ga djed.

Ali, čika Boris izgleda ne mari za piće, nego lagano odgurne Denija prema Irfanu, a Irfan mahinalno ustane.

„Kako smo ono rekli?“, kaže čika Boris.

„Oprosti zbog onoga“, protisne Deni Irfanu, još uvijek postićeno gledajući u tlo. „Oprosti, bio sam glup.“

„Ajde, sad se rukujte“, zapovjedi Senad.

Dječaci pruže ruke i bezvoljno se rukuju.

„Ljubiti se ne trebate“, dobaci djed veselo.

„I ja tebi još jednom da kažem“, okrene se Boris Senadu. „Oprosti. Velika je to sramota što je bilo i za mene i za moju kuću.“

„Ma, dobro je“, odmahne Senad rukom. „Pusti. Djeca ko djeca.“

„Ajde, ljudi, što stojite“, kaže djed. „Sjedite, stavit ćemo kavu. Ljerka! Ljerka, evo Boris došao, stavi kavu i donesi nekog soka.“

„Je li mali dobro?“ upita čika Boris spuštajući se na klupu i pokazujući na Irfana.

„Ih! Šta će mu bit?! Sutra skidamo šavove, a da se mene pitalo, ne bi ih ni stavljali“, reče Senad grleći sina. „Tvrda je to, bosanska glava.“

„Pojeo bih se od muke da je bilo kakvo veće zlo.“

„Nego, gdje je junak krio?“ upita djed pokazujući Denija.

„Alenka je dobro rekla“, kaže Boris. „Pobjegao u Legiju stranaca.“

„Ajde!“ zaprepasti se djed. „U Legiju stranaca?! U Francuskoj?!“

„Pa ne baš, gospon Karlo“, odvrati Denijev tata tužno. „Izgleda da momka malo jebe geografija pa je uskočio u skroz krivi vlak.“

„Pa koji vlak, majke ti?“ upita Senad.

„Za Skopje.“

„Išao je u Francusku vlakom za Skopje?“

„Ljubljana-Skopje“, klimne čika Boris. „Našli ga u nekom selu kraj Niša. Zaustavio neke seljake pa ih pitao: *Du ju spik ingliš?* a ovi se prepali, mislili da je špijun pa zvali miliciju.“

Odrasli se razdragano smiju, udarajući se dlanovima po butinama, a ja uhvatim Denijev pogled i okrenem glavu od njega. Ako mu je Irfan oprostio, ja nisam.

„Nego, kume“, upita čika Boris, „a šta ćemo s onim utezima? Kad je natjecanje?“

„E, pomalo“, reče Senad, „sačekaj koji dan. Moj šampion pauzira zbog ozljede.“

Opraštamo se s bakom i djedom i ulazimo u auto. Mašem im kroz stražnje staklo, a onda, kada smo zamakli i naša kuća nestala iza stabala, grlo mi se stegne i stanem neutješno ridati. Plačem, i plačem, i plačem, a mama na prednjem sicu reče tati...

„Ja mislim, tata, da se naša mala zaljubila.“

„Ma, nemoj“, začudi se tata. „A u koga?“

„U Irfana.“

„Pa nisam nezadovoljan izborom.“

„Dajte, šutite!“ viknem ja ljutito.

Irfan i ja razmijenili smo nekoliko pisama i zaboravili jedno na drugo. Ipak, sreća sam ga nekoliko godina kasnije, kada je došao u Zagreb studirati elektrotehniku. Dugo je hodao s mojom prijateljicom i kasnije su se vjenčali i otišli u Ameriku, jer je on dobio stipendiju za postdiplomski na

Stanfordu. Upravo na sveučilištu na kojemu je daleke 1974. napravljen pionirski dijagnostički kompjutorski program Mycin, Irfan je doktorirao na temi iz područja umjetne inteligencije. Posljednje što sam čula je da predaje negdje u Alabami.

Denis je završio ekonomiju u Beogradu, vratio se u B.

i zaposlio u Općini. Bio je jedan od osnivača ogranka Hrvatske demokratske zajednice, kasnije dogradonačelnik i jedno kratko vrijeme gradonačelnik. Čula sam da je bio dosta nenaslan u ratu, kada se, kao šef Kriznog štaba, šepirio u maskirnoj uniformi, ali je prema meni, s druge strane, uvijek bio zlatan. Susretljivo mi je

pomogao kada sam pokrenula postupak povrata imovine koju su narodne vlasti oduzele mom pradjedu Vinku.

Žuta kuća na središnjem gradskom trgu ponovno je naša. Dala sam je obojati i obnoviti slova *Trgovina Mergl i sinovi*, premda ona, osim meni, ništa ne znače. Prizemlje, u kojemu je nekada bila željezarija, darovali smo za gradski muzej.

Ljetnikovac smo početkom devedesetih čitav obnovili, samo krov nismo dirali. Alah ga čuva, krov još uvijek dobro stoji.

Baka je umrla 1987, ali djed je dočekao krah omrznutog komunističkog režima. No, ni on mu se nije mogao radovati, jer je već bio sasvim senilan. Zadnjih je godina bio predani gledatelj vremenske prognoze, jer je bio uvjeren da je Milan Sijerković njegov pokojni otac.

Mama i tata su odlaskom u mirovinu preselili u B. i gotovo uopće ne dolaze u Zagreb. Sade luk i paradajz i svaki put im moram lomiti ruke da mi ga ne trpaju u gepek.

Dvaput godišnje, za zimske i ljetne ferije, dovedem im unuke na nekoliko dana.

Imam dvoje djece, dečka od trinaest i djevojčicu od devet godina. Njih dvoje svaki put se vrate iz B. s nekim nevjerojatnim otkrićem.

„Zamisli, mama“, reče mi prije neki dan moj sin, „jedan je na Teksasu napravio devet žabica.“

Ne znam zašto, ali prešutjela sam mu da sam osobno svjedočila tome povijesnom događaju.

Gledam svoju djecu i sve više shvaćam kako je moj život nekako bio određen još onda kada sam bila sitni crni punoglavac. Onog ljeta u B. možda mi se dogodilo sve važno što mi se trebalo dogoditi. Moj pokojni djed Karlo imao je pravo. Čitav svemir, sve ovo što vidite, može nastati iz nečega tako malenog kao što je juha u kocki.

Sadržaj

[Beleška o piscu](#)

[Poglavlje prvo](#)

[Poglavlje drugo](#)

[Poglavlje treće](#)

[Poglavlje četvrto](#)

[Poglavlje peto](#)

[Poglavlje šesto](#)

[Poglavlje sedmo](#)

[Poglavlje osmo](#)

[Poglavlje deveto](#)

pnt

Table of Contents

[Beleška o piscu](#)

[Poglavlje prvo](#)

[Poglavlje drugo](#)

[Poglavlje treće](#)

[Poglavlje četvrto](#)

[Poglavlje peto](#)

[Poglavlje šesto](#)

[Poglavlje sedmo](#)

[Poglavlje osmo](#)

[Poglavlje deveto](#)